

“Feministički sociološki pristup Incel ideologiji u kontekstu hrvatskog društva”

Kozina, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:723361>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet

Odsjek za sociologiju

Marina Kozina

“Feministički sociološki pristup Incel ideologiji u kontekstu hrvatskog društva”

Diplomski rad

Mentor/ica: dr.sc. Branka Galić, red. Prof.

Zagreb, 2023

Sažetak

Manosfera obuhvaća aspekte kulture silovanja, uključujući mizoginiju i diktate strogih heteronormativnih rodni scenarija. Detaljan pregled literature jasno pokazuje da su feminističke znanstvenice otkrile da se iskustva s online prostorima razlikuju prema spolu, pri čemu su žene i djevojke posebno podložne seksizmu, rodnom objektiviziranju, zlostavljanju, uznemiravanju i prijetnjama, kao i vanjskom nasilju koje može varirati od cyber do fizičkog nasilja. Članovi te simpatizeri Incel pokreta i ideologije su skloni kriviti društvo za stavljanje previše naglaska na izgled i davanje previše ovlasti ženama u odabiru partnera, zamjeranje koje se ponekad pretvara u agresivnu mizogoniju. Međutim, malo je empirijskih istraživanja koja bi mogla pomoći u razumijevanju Incela ili procijeniti njihovu potencijalnu prijetnju društvu. Cilj ovog diplomskog je popuniti tu prazninu i produbiti razumijevanje Incel ideologije. Prvotni cilj metodologije je bilo prikupljanje podataka polustrukturiranim intervjuom s namjernim uzorkom od desetak stručnjaka, pri čemu je osnovni kriterij bila pretpostavka znanja ili iskustva izravno ili neizravno vezanog uz fenomen Incel ideologije. S obzirom na nultu stopu odgovora, metodološki dio se osvrće na teorijsko hipotetiziranje odbijanja sudjelovanja te neodaziva stručnjaka u ovome istraživanju

Ključne riječi: manosfera, Incel, radikalizacija, tabu

Uvod

Inceli (nevoljno celibati) su zajednica muškaraca koji se osjećaju obespravljeno zbog nemogućnosti pronalaska romantičnog ili seksualnog partnera. Inceli imaju tendenciju kriviti društvo za pridavanje prevelike vrijednosti fizičkom izgledu i za davanje ženama prevelike moći u odabiru partnera, što je pritužba koja se ponekad pretvara u nasilnu mizoginiju (O'Malley, Holt i Holt, 2020:5). Napade pristaša Incel ideologije navele su sigurnosne službe u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi i Ujedinjenom Kraljevstvu da klasificiraju članove Incel pokret kao nasilne ekstremističke prijetnje. Međutim, malo je empirijskih istraživanja dostupno da bi se informiralo o razumijevanju Incela ili da bi se okvalificirala njihova potencijalna opasnost za javnost (O'Malley, Holt i Holt, 2020:7). Ispunjavajući ovu prazninu, cilj ovog diplomskog rada je dobivanje dubljeg uvida u ideologiju incela. Relativno je malo znanstvene pozornosti posvećeno Incel pokretu. S iznimkom nekoliko akademskih autorica poput Emme Jane (2018) i Debbie Ging (2017), ovaj se fenomen tek nedavno pojavio kao tema interesa unutar polja kriminologije. U 2017. godini Debbie Ging je eksplicitno pisala o kulturi Manosfere i kako je ona izazvala krizu muževnosti za muškarce unutar samog Incel pokreta. Autorica pruža detaljne informacije o Incel ideologiji, temelju njezinog nastanka te širenja.

Literatura o kibernetičkom prostoru i kibernetičkom kriminalu postala je sve relevantnija u društvu kojim dominira internet. Ideološki online prostor nazvan Manosfera je prostor koji u sebi sadrži brojne grupe koje svoju pozornost usmjeravaju na potkopavanje feministica i ponovno traženje (tradicionalne) muškosti (Banet-Weiser i Miltner, 2016:171). Manosfera obuhvaća aspekte kulture silovanja uključujući mizoginiju i propise za oštre heteronormativne rodne scenarije. Kultura silovanja pojam je koji opisuje okruženje u kojem određena uvjerenja o ženskoj seksualnosti, ponašanju i vrijednostima održavaju i normaliziraju slučajeve seksualnog nasilja koje su počinili muškarci koji se ponašaju na seksualno agresivne načine (BanetWeiser i Miltner, 2016:174). Internetsko uznemiravanje i internetsko zlostavljanje postupno su postali značajni problemi s važnim implikacijama, uključujući rodno usmjeren govor mržnje i zlobnost usmjerena na žene na internetu za žrtve i počinitelje (Jane, 2018:661). Opsežan pregled literature jasno otkriva da su feministički istraživači primijetili da se iskustva online prostora razlikuju ovisno o spolu, a žene i djevojke posebno su podložne seksizmu, objektivizaciji zasnovanoj na spolu, zlostavljanju, uznemiravanju i prijetnjama kao i nasilju koje može transcendirati iz kibernetičkog u fizički (Marwick i Caplan, 2018:543-559). Nedavne studije ukazale su na visoku prevalenciju problema s mentalnim zdravljem unutar Incel zajednice i istaknule probleme mentalnog zdravlja kao čimbenik radikalizacije (Moskalenko et al., 2022,1-29).

U ovom diplomskom radu prvotni je cilj bio kvalitativnim pristupom dobiti uvid u mišljenja i stavove relevantnih stručnjaka o fenomenu ideologije Incel pokreta. Podaci su trebali biti prikupljeni metodom polustrukturiranog intervjua na namjernom uzorku od desetak stručnjaka/inja, pri čemu je osnovni kriterij bila pretpostavka o znanju ili iskustvu koje se direktno ili indirektno tiču fenomena Incel ideologije. Tu se trebali biti uključeni: članovi civilnih udruga za zaštitu ženskih prava, članovi konzervativnih udruga, sociolozi, psiholozi, pravni stručnjaci te članovi Katoličke Crkve. Cilj je bio odgovoriti na istraživačka pitanja: “Ugrožava li ideologija Incel pokreta hrvatske građane?” te “Kako možemo prevenirati širenje seksističkih ideologija u Republici Hrvatskoj?” Zbog nepredviđenih poteškoća u pronalasku sugovornika, metodološki dio se odnosi na teoretsko hipotetiziranje razloga za odbijanje sudjelovanja te neodaziva u navedenom istraživanju, razmatrajući je li Incel pokret i ideologija tabu tema među hrvatskim stručnjacima?

Feministički pogled na Incel ideologiju

U djelu "Drugi spol" klasične feminističke spisateljice S. de Beauvoir pojam "Drugo" naglašen je kao ključan za patrijarhalne društvene interakcije i društvo koje ih podržava (Melo Lopes, 2023:139). De Beauvoir (2015) piše: "Dalila i Judita, Aspazija i Lukrecija, Pandora i Atena, žena je i Eva i Djevica Marija. Ona je idol, sluškinja, izvor života, moć tame. . . žena ne utjelovljuje nikakav određeni koncept; kroz nju se bez prestanka odvija prijelaz od nade do neuspjeha, mržnje do ljubavi, dobrog do lošeg, lošeg do dobrog. Kako god je smatrali, upravo je ta ambivalentnost najupečatljivija." (de Beauvoir 2015:162–63). U strogom smislu, "žena" ili ovaj prikaz žene idealno je biće koje muškarcima daje sposobnost da uspješno izvršavaju svoje uloge gospodara i podanika. Prema de Beauvoir, ovo je način na koji se žene prikazuju kao "Drugo". Ova se fraza često koristila u feminističkim interpretacijama de Beauvoir da bi označila predstavljanje žena kao objekata ili "stvari" (de Beauvoir, 2015:160, prema Melo Lopes, 2023:141). Jedan od ključnih de Beauvoirovih uvida jest da se ljudi, jureći za ovom nemogućom fantazijom, osuđuju na gorko razočaranje (de Beauvoir, 2015:211). Budući da "muškarac sebe traži u cijelosti u njoj i jer je ona sve", žena kao Drugo "nikada nije točno ono što bi trebala biti; ona je vječno razočaranje" Međutim, priča ispričana u gornjem stihu je zamršenija. Ženski "Drugi" je, u de Beauvoirovoj teorijskoj koncepciji, biće koje je istovremeno inkarnacija prirode i druga ljudska svijest. Ona je slična drugim ljudima po tome što ima sposobnost prosuđivanja i nudi čovjeku afirmaciju koju planine i pojedinačni komadi voća nemaju. No budući da ona personificira prirodu, njome se može istinski vladati (de Beauvoir, 2015:213). Ovakvi rani počeci feminističke teorije služila su kao svojevrsna upozorenja za tadašnji položaj žena, ali ekstremizam među muškim pokretima danas dokazuje da su autorice poput S.de Beauvoir otkrile srž problematike mizonogije koja je danas dio virtualnog i stvarnoga svijeta.

Izraz "manosfera" usvojili su zagovornici prava muškaraca, predstavljajući ga kao nevinim pojmom, koji predstavlja nešto poput prostora za izražavanje muškaraca bez prisutnosti ("smetnje") žena (Bates, 2020:4-5). Manosfera zapravo nije bezazlena i zabavna prisutnost, već je "međusobno povezan spektar različitih, ali srodih skupina, svaka sa svojim krutim sustavima vjerovanja, leksikonima i oblicima indoktrinacije". Ona je i pri tome zajednica koja je pridonijela naglom porastu zločina iz mržnje protiv žena (Bates, 2020:5). Prema britanskoj feminističkoj kritičarki Lauri Bates, manosfera je u stanju zvesti mlade muškarce i uvući ih u nasilne ideje mameći razočarane muškarce naoko nevinim šalama i pričama o usamljenosti

(Aldrich, 2022:16). Budući da te zajednice često budu prvi doticaj sa istomišljenicima za mladiće koji se osjećaju odbačenim i razočaranim od strane žena i posljedično društva, radikalizacija i širenje srodnih antifeminističkih ideologija nije iznenađujuća pojava. Inceli su vjerojatno najpoznatija skupina u manosferi. Incele se često smatra komičnim, slično kao i sama manosfera: "ono što čujete o njima zvuči tako čudno, tako ekstremno, tako teško za povjerovati, tako čak i smiješno, da je lako slegnuti ramenima", ali ovaj poseban ogranak manosfere je izravno odgovorna za smrt ili ozljede više od sto ljudi u proteklih deset godina (Bates, 2020:11). Slično ovome, Soleas i Sugiura tvrde da je Incel ideologija postala normalizirana na mainstream društvenim medijima, a taj se proces može okarakterizirati kao bilateralan. S jedne strane, tehnologija pojačava normifikaciju neobičnih antifeminističkih teorija i Incel subkulturnog žargona, a pokreću je desničarske komunikacijske tehnike poput emocionalnih poziva i lažnih znanstvenih argumenata, koji omogućuju i olakšavaju njihovu infiltraciju u mainstream medije. S druge strane, njihova konvergencija s prožimajućim seksističkim idejama pridonosi normalizaciji Incel uvjerenja. Činjenica da su Inceli dijelili karakteristike s inverznim seksizmom i sveprisutnom mizoginijom pomaže objasniti njihovu asimilaciju u društvu. Ovaj pristup je štetan jer jača mušku hegemoniju u online okruženjima, podržava mizoginiju, seksizam i opravdava nasilje nad ženama (Solea i Sugiura, 2023:22). Autorica Sara Ahmed (2006) svome djelu "Queer fenomenologija" opisuje zbunjenost koju bismo mogli doživjeti kada se čini da nam život nije onakav kakav trebamo imati: "Biti fizički dezorijentiran može biti uznemirujuće i može dovesti do gubitka povjerenja u svijet oko sebe ili u svoju sposobnost da izvršavanja zadataka koji čine život ugodnim" (Ahmed, 2006:157). Doima se da ove riječi točno sažimaju izvor mnogih Incel pritužbi, uključujući društvenu dezorijentiranost (Ahmed, 2006:157). Podaci i teorije koje zastupaju feministice koje istražuju fenomen Incela upozoravaju na temelje Incel ideologije koje su vrlo pogodne za širenje s obzirom na univerzalnost doživljaja nepripadanja, naročito među mlađom populacijom te osobito u online prostorima koji su široko dostupni. Uz ranije spomenutu dezorijentiranost Incel ideologija postaje kompleksnija te opasnija vežući se uz prihvaćanje loše sudbine muškaraca. Lauren Berlant (2011) opisuje da je to posljedica okrutnog optimizma: "Odnos okrutnog optimizma postoji kada nešto što želite zapravo predstavlja prepreku vašem procvatu". Povezanost muškaraca s kategorijom Incel povezana je s njihovim okrutnim optimizmom, koji ima implikacije na njihovu sposobnost pristupa onome što Berlant naziva "dobrim životom". Inceli su zaljubljeni u dobar život i istovremeno se osjećaju isključenima iz njega. Inceli vjeruju da zadovoljavajući, tradicionalan život braka više nije dostižan za muškarce poput njih (Berlant, 2011:1).

Unatoč značajnom interesu javnosti, znanstvena istraživanja o Incelima bila su rijetka od 2014.godine do relativnog porasta 2020.godine. Napisi nekoliko autora u ovoj literaturi, kao što su Debbie Ging (2019), Lauren Menzie (2020) i Taisto Witt (2020), od kojih se svaki odnosi prema fenomenu Incelu sa stajališta studija muškosti, kritičkih studija ženskosti i studija afekta, usmjerena su na istraživanja ekstremizma, nasilja i politike (Sharkey, 2021:6). Spektakl Incela za feminizam ne bi trebao odvratiti znanstvenu zajednicu od razmišljanja o pripadnicima Incel zajednice na druge načine osim osude. Umjesto toga, potrebno je razmotriti kako bi feminističke projekte, koji su uvijek bili usredotočeni na osobni učinak isključenosti iz društvenih privilegija i kulturnih ideala, mogli podijeliti s više ljudi kojima su neupitno potrebni takvi uvidi (Sharkey, 2021:12).

Povijest pokreta

Na američkim koledžima i sveučilišnim kampusima 1960-ih i ranih 1970-ih godina pojavila se reakcija na "Pokret za oslobođenje žena" nazvan "Pokret za prava muškaraca" (Men's Rights Activist ili MRA). Cilj pokreta je bio skrenuti pozornost na to kako patrijarhalno društvo utječe na emocionalni život i međuljudske odnose muškaraca. Od samog početka "Muškog pokreta za oslobođenje" diskursi su stajali na granici između priznavanja problema seksizma i posljedične potrebe za feminizmom, dok su također davali jednaku težinu negativnim učincima koji su ograničavali patrijarhalnu muškost. Do sredine 1970-ih ove su se dvije ideologije razdvojile, sa skupinama muškaraca koji su podržavali feminističke ciljeve s jedne strane i onih koji su osporavali feminističku tvrdnju da patrijarhalno društvo više favorizira muškarce nego žene s druge strane (Regehr, 2022:140). Naziv "nedobrovoljni celibat" dolazi od web stranice "Alanin prisilni celibatski projekt", koju je 1997.godine pokrenula mlada studentica na kanadskom sveučilištu Carleton. Navedena web stranica i druge slične web stranice služile su kao platforma za ljude da iznesu svoje probleme s izlascima i seksualnošću, kao i izvor podrške za one koji su se romantično otuđili (Hoffman, Ware i Shapiro, 2020:2). Nadalje, takva su rana mjesta okupljale muškarce i žene tj. sve osobe koje su bile u "prisilnom celibatu" (osobe koje se nisu upustile u seksualnu aktivnost unatoč raznim pokušajima). Međutim, kako je internet cvjetao u prvom desetljeću 21.st., stvorio je vlastitu posebnu kulturu, koju su forumi kasnije počeli odražavati. Ekstremističke deklaracije promovirane su na dvije najpoznatije forumske platforme, 4chan (osnovan 2003.g.) i Reddit (formiran 2005.g.), u nastojanju da se poveća

njihov značaj. Čak i ako Incel zajednice više nisu bile ograničene na te primarne platforme i umjesto toga su bile raspršene po kibernetičkom prostoru, počele su promicati slična oštra i povremeno ekstremna stajališta (Hoffman, Ware i Shapiro, 2020:3). Čini se da su do prije desetak godina postojale dvije različite vrste Incel digitalnih foruma: jedni su i dalje naglašavali podršku onima koji su bili nezadovoljni ili nisu mogli pronaći romantične veze, dok je drugi postajao sve militantniji i neprijateljskiji prema ženama, izražavajući uvredljive biološki deterministički šale i otvoreno zagovaranje nasilja. Prvi je još uvijek bio prisutan i mogao se pronaći na "IncelSupportu". Međutim, ekstremniji članovi ove internetske zajednice počeli su se okupljati na "LoveShy", web stranici koja je pokrenuta 2003.godine. Tamo su jezik i terminologija postali abrazivniji te "pretežno muški". Jedan od administratora otvoreno je hvalio masovne ubojice i poticao drugog člana foruma da počinu ubojstvo (Hoffman, Ware i Shapiro, 2020:3). Rasprave o uzrocima neslobode (jesu li prvenstveno krivi izgled ili osobnost), je li to bilo privremeno stanje ograničeno na adolescenciju i možda mladu odraslu dob ili umjesto toga trajno stanje u kojem su ti ljudi bili nepovratno zatvoreni, održavale su se unutar ovog sve manje suzdržanog i sve agresivnijeg foruma. "LoveShy" još uvijek je aktivan, ali nakon što je oštriji moderator preuzeo i izbrisao poruke koje su bile više mizogine, postupno je gubio privlačnost najmilitantnijim Incelima (Hoffman, Ware i Shapiro, 2020:3). Na web stranicama kao što su "4chan" i "Reddit" tada se počeo formirati militantni Incel identitet. Uvjerenje da oni koji prihvaćaju nadimak "Incel" moraju djelovati kako bi preuzeli kontrolu nad svojim životima i zahtijevati osvetu za omalovažavanje i uvredljivo postupanje koje su primili, razlikovalo je nove članove od ranijih. Militantni Inceli gravitirali su "Redditu", posebno "incels subredditu" (ili "r/incel"). Redditova Incel zajednica imala je 40 000 korisnika do 2016.godine. Reddit je kasnije izbrisao "incel subreddit" 2017.g. zbog redovitog kršenja pravila web stranice protiv poticanja nasilja (Hoffman, Ware i Shapiro, 2020:4). Kasnije se pojavila blaža, rigoroznije kontrolirana varijanta r/incelsa poznata kao "r/braincels", ali je također zabranjena u rujnu 2019.g. Nasljedna stranica prikupila je samo upola manje korisnika od originalne na svom vrhuncu. Danas Incel forume možete pronaći na stranicama kao što su "Reddit", "4chan" i "Discord". Oni također imaju vlastite namjenske web stranice, kao što su "incels.co" i "incels.net". Iako je Reddit otežao okupljanje velikog broja na internetu, ekstremne teme se često pojavljuju prije nego što budu uklonjene. "Pick up artists "(PUA), "Muški borci za prava" (MRA), "Muškarci koji idu svojim putem" (MGTOW) i "Prisilni celibat" (Incel) bile su četiri kategorije moderne internetske "manosfere"(Hoffman, Ware i Shapiro, 2020:4). Hoffman i suradnici su došli do zaključka da novije zajednice napreduju, dok starije zajednice postaju manje popularne i aktivne, dodajući da je to zabrinjavajuće, jer potonji

pokreti zastupaju nihilističke i ekstremne ideologije protiv žena. Ideologija koja objašnjava i brani uvjerenja najekstremnijeg ruba ovog društva počela se razvijati kako su sve agresivniji korisnici gravitirali tim stranicama, a anonimniji izrazi Incel nezadovoljstva razvili su se u nasilno, online poticanje (Hoffman, Ware i Shapiro, 2020:5).

Manosfera

Skup društvenih skupina ujedinjenih zajedničkim interesom za muška pitanja (posebno onih koji uključuju internetsko uznemiravanje i fizičko nasilje) poznat je kao manosfera. Mediji te ljudi unutar Manosfere prihvatili su taj pojam od njegovog nastanka 2009. godine. Korišteni Manosfere mogu se pronaći u "Pokretu za oslobođenje muškaraca" 1960-ih i 1970-ih godina. Pokret je kritizirao tradicionalne muške rodne uloge, koje su se smatrale opresivnima. Nova grana razmišljanja počela se pojavljivati 1970-ih koja je povezivala feminizam i osnaživanje žena više s "problemom" koji je u pitanju. Ti problemi se odnose na muška pitanja poput: vojne obveze, razvoda i zakona o skrbništvu nad djecom (Horta et al., 2020:197). Suosjećajni ton pokreta promijenio se u bijes kao rezultat novog svjetonazora, koji je tvrdio da će sloboda žena uzrokovati da muškarci iskuse "najgore od oba svijeta". Neki od ključnih igrača u tim pokretima izvorno su bili povezani s feminizmom drugog vala. Warren Farrell, na primjer, bio je zadužen za "Nacionalnu organizaciju za muškarce". Zatim je 1993. godine objavio "Mit o muškoj moći", koji je postao klasik među aktivistima za prava muškaraca i tvrdio da se muškarci, a ne žene, rutinski tretiraju nepravedno u društvu. Farrellov rad kritiziran je zbog pretjeranog pojednostavljivanja problematike i nepoštovanja prema borbi žena za jednakost (Horta et al., 2020:197). Mnoga konvencionalna uvjerenja online o pogledima na mizoginiju i muškost artikulirana su na nove, snažne načine. Primjećuje se porast "još virulentnijeg oblika antifeminizma na internetu", s obzirom na internetsko omogućavanje širenja informacija preko granica i platformi. Također, uz širenje ekstremnih antifeminističkih pogleda, zajedno s mizoginijom i nasilnom retorikom (Horta et al., 2020:197). Poruke današnjih muških pokreta šire se putem "Twittera", "4chana", "Reddita" i oglasnih ploča za pojedine skupine. Izraz "manosfera" korišten je za opisivanje web stranica koje podržavaju hegemonistički maskulinitet kritizirajući feminizam (Jones, 2020:16). Zbog doprinosa koje internet daje pokretu, manosfera je vrhunsko okruženje za antifeministička uvjerenja. Kao što je i prije navedeno, web-mjesta poput "Reddita" nude specijalizirane odjeljke koji se nazivaju

“subreddits” sa jakim pravima moderatora koji korisnicima daju ovlast da uklone suprotna stajališta sa stranice. Druge web stranice, poput “Twittera”, omogućuju korisnicima označavanje i praćenje i saveznika i suparnika (Jones, 2020:16).

Incel kao ideologija, subkultura i pokret

Ideologija rodnog esencijalizma, koja tvrdi superiornost muškaraca nad ženama i tradicionalne rodne norme, koje naglašavaju pravo muškaraca, služi kao ideološki temelj inceldoma (incel ideologija) (Ging, 2019:638). Smatra se da seksualna hijerarhija koja dovodi u nepovoljniji položaj muškarce, posebno Incele, daje ženama nezasluženi utjecaj i položaj unutar seksualne ekonomije te da je to rezultat osnaživanja žena i modernog feminizma (Helm et al., 2022:1). Online okupljanja potiču formiranje zajedničkog pogleda na svijet koji se usredotočuje na simboličke okvire koji daju značenje uobičajenim pritužbama (Koehler 2014:116). Bowman-Grieve je opisao ovu dinamiku kao onu u kojoj se članovi "integriraju na smislen način vođen zajednicom" i "na vrlo osobnoj razini" (Bowman-Grieve 2009:1005). Etablirani i redoviti korisnici mogu koristiti ove prostore ne samo za komunikaciju s drugima, već i za promicanje uvjerenja grupe, stvaranje prostora za podučavanje novih članova i potvrđivanje ideoloških uvjerenja i svjetonazora koji su u skladu s onima grupe (Bowman-Grieve 2009:989). Kao rezultat toga, veze koje se stvaraju unutar virtualnih zajednica pružaju pojedincima osjećaj zajedništva i podrške, povećavajući vjerojatnost da će korisnici postati više angažirani i predani grupnoj ideologiji (Bowman-Grieve:995).

Inceli kao kolektiv mogu se kategorizirati kao zajednica ili subkultura. Subkultura se definira kao "svaki sustav vjerovanja, vrijednosti i normi koji dijeli i u kojem aktivno sudjeluje znatna manjina ljudi unutar određene kulture" (Eastman, 2023:6). Zajednica se definira kao "bilo koji skup društvenih odnosa koji djeluju unutar određenih granica, lokacija ili teritorija". Iako se Inceli nalaze u različitim zemljama, oni dijele zajednički skup vrijednosti, standarda i uvjerenja o kojima se raspravlja u određenim internetskim prostorima (Eastman, 2023:6). Ideologija i njezine veze s maskulinitetom i mizoginijom istaknute su teme u suvremenom pisanju o subkulturi. Brojne studije naglašavaju važnost prihvaćanja i statusnih prijetnji i kako ti rizici utječu na ponašanje i uvjerenja pripadnika subkulture (Eastman, 2023:11).

Potrebna je kritična masa pojedinaca da bi društveni pokreti započeli i rasli. U prošlosti je možda bilo teško zadovoljiti ovu potražnju, ali moderna tehnologija je to učinila kudikamo jednostavnijim. Društveni pokreti sada imaju više mogućnosti zahvaljujući internetskoj revoluciji. Korištenjem platformi društvenih medija svatko se može povezati s drugima koji dijele njihove interese (Salojärvi et al., 2020:197). Opsežan antifeministički i mizoginistički pokret uključuje i pojedince koji se izjašnjavaju kao pripadnici Incela (Salojärvi et al., 2020:201). Incel pokret se može smatrati sastavnicom popularne kulture, koja se očituje u terorističkim napadima (gdje počinitelji tj. teroristi navode da su ciljane mete bile žene) izjavama političara i objašnjenjima za reviziju zakona o pobačaju. Prema feminističkoj teoriji, rast tradicionalnog patrijarhata odražava se u Incel kulturi. Te se kulturne prakse mogu smatrati središtem pokreta, a ne samo elementom Incel kulture (Salojärvi et al., 2020:204). S posebnim naglaskom na svoju rodnu ideologiju, čini se da je Incel pokret sastavnica šire "kritike" ili "otpornosti" kulturnog liberalizma (Salojärvi et al., 2020:205).

Ideologije crvene i crne pilule

Paradigma poznata kao simbolička interakcija prati razumijevanje društvenog svijeta do individualne razine. Da bismo razumjeli rod kao društvenu konstrukciju i relacijski termin, potrebna je ova paradigma. Na najosnovnijoj razini, ljudi reaguju na zajednička značenja vezana uz materijalne i međuljudske simbole koji predstavljaju kulturne norme, vrijednosti i uvjerenja. Internalizirana zajednička značenja rezultiraju društvenom konstrukcijom stvarnosti. Kao rezultat interakcije s društvenim i okolišnim silama, ta se značenja razvijaju tijekom vremena. Društveni svijet promatra se sa stajališta simboličke interakcije, koja gleda na to kako slobodna volja pojedinca stupa u interakciju s njim (Appelrouth i Edles, 2012:464). Teorija internalizirane društvene stvarnosti i djelovanja Williama Thomasa (1928) primjenjuje se kroz simboličku interakciju, koja tvrdi da "ako ljudi definiraju situacije kao stvarne, one su stvarne u svojim posljedicama" (Appelrouth i Edles, 2012:470). Nadalje, prema A. Jones, koncept sebstva je društveno izgrađen i reagira na društvene utjecaje koristeći društveno konstruirana značenja (Jones, 2020:5). Ove teorijske postavke čine srž inceldoma. Incel ideologija integrirana je unutar Manosfere, u smislu zajedničkog članstva tako i rodne ideologije. Uvjerenja vezana uz spol temelje se na ideji da postoji kulturni mit koji skriva stvarnost rodnih odnosa (da je muška dominacija prirodni poredak, koji feminizam remeti s

nepovoljnim učincima za sve). To se objašnjava metaforom iz filma "Matrix" u kojoj bi protagonist mogao uzeti "plavu pilulu" da bi se vratio u lažni svijet, dok bi ga "crvena pilula" oslobodila i naučila ga istini o stvarnosti (Vallerga i Zurbriggen, 2022:605). Tako je internetska zajednica poznata kao "The Red Pill" (Crvena pilula) dobila svoj nadimak. U filozofiji manosfere, odgovarajuća "plava pilula" zamjenjuje sve ostale koji odbijaju prihvatiti "istine" sadržane u crvenoj piluli. Crvena pilula podrazumijeva razumijevanje svijeta kakav on stvarno jest, razumijevanje tzv. „prave“ prirode ženskog ponašanja i preferencija kada su muškarci u pitanju (Vallerga i Zurbriggen, 2022:605). Inceli su dodali treću vrstu pilule: crnu pilulu, koja, kada se metaforički proguta, pokazuje nepromjenjivu prirodu stvarnosti. U toj stvarnosti svijet je u uroti protiv "muškaraca niskog statusa" u korist žena i alfa muškaraca. Uključuje i uvjerenja: da nema individualnih lijekova za sustavnu opresiju, da je svijet uvijek favorizirao muškarce koji su "genetski inferiorni" i da su žene biološki programirane da preferiraju muškarce sa specifičnim fizičkim karakteristikama. Pristaše Black Pill-a (Crne pilule) priznaju da je nemoguće pobjeći od društvene hijerarhije koja ih isključuje, što je kritična razlika između svjetonazora Incela i manje seksističkih foruma unutar Manosfere (Lindsay, Jan i Harrington, 2020:74). Kao vodeći koncept, Black Pill pojačava kontraste između unutarnje skupine (Inceli) i vanjskih skupina te povlači jasnu granicu između unutarnje grupe i onih koji je tlače. Ove ideje doprinose razvoju ideološkog opravdanja za demonizaciju i dehumanizaciju njihovih meta u online i sporadično offline napadima. Oni rade u nastojanju da zgrabe moć za koju vjeruju da na nju imaju pravo u ekonomiji, politici i seksualnosti (Lindsay, Jan i Harrington, 2020:75). Inceli svoju opsjednutost fizičkom privlačnošću često koriste kao ispriku za svoju seksualnu nerazvijenost, koja je izravno povezana s njihovom privrženošću svjetonazoru Black Pill (Lindsay, Jan i Harrington, 2020:76).

Hijerarhija unutar incel pokreta

George Herbert Mead definirao je osjećaj sebe kao nešto što nastaje u procesu društvenog iskustva i aktivnosti, tj. razvija se u određenom pojedincu kao rezultat njegovih odnosa prema tom procesu kao cjelini i prema drugim pojedincima unutar tog procesa. Prema Meadovoj teoriji o sebstvu, osoba može biti i objekt i subjekt koji percipira svijet iz perspektive svoje društvene skupine (Jones, 2020:5). Osjećaj prijateljstva među Incelima temelji se na njihovom

sličnom osjećaju neadekvatnosti i samoponižavajućih mišljenja o svom fizičkom izgledu. Kolektivno se usredotočuju na svoje fizičke karakteristike, za koje misle da su uzroci njihove neprivlačnosti ženama, uključujući visinu, težinu, veličinu penisa, zapešće, vrat i crte lica. Budući da se ne prilagođavaju uobičajenoj ideji o tome što znači biti muškarac, Inceli podržavaju zajednički identitet usredotočen na pretpostavku da ne mogu imati spolne odnose sa ženama ili dobiti naklonost od njih (Labbař, 2020:22). Stvaranje specifičnih stereotipa za klasificiranje ljudi igra ulogu u crno-bijelom svjetonazoru te predvidljivo likove definira njihov spol. Inceli smatraju da postoje dvije vrste žena, "Stacy" i "Becky". Stacy je nepismena, umišljena i površna, ali budući da je tako lijepa, uvijek dobije što želi. Stacy je savršen primjer kako Inceli vide žene: kao objekte koje žele, ali i mrže kada ih ne dobiju. Rjeđe se spominje lik Becky, koja je manje zgodna od Stacy, ali je još uvijek zainteresirana samo za prvih 10% muškaraca (koji su doživljeni kao privlačni u općoj populaciji prema današnjim standardima ljepote), stoga zasluđuje Incelov prezir (Young, 2019:17). Inceli koriste cisrodni arhetip muškarca poznat kao "Chad" kako bi predstavili svoj idealni tip muškarca (Labbař, 2020:22). "Chad" je muška verzija Stacy. Chad utjelovljuje idealnog alfa muškarca: moćan je, privlačan, samouvjeren, za njim žude žene i seksualno je aktivan. Chad je među 10% najboljih muškaraca, a sve ga žene smatraju privlačnim (Young, 2019:17). Na forumima Inceli provode puno vremena ili hvaleći Chada zbog njegove božanske muškosti ili sanjareći o njegovom ubojstvu. Ovo otkriva čudnu zabrinutost zbog mržnje prema sebi među Incelima, zajedno s njihovom opsjednutošću procjenom samog sebe. Korisnici Incel foruma često ponovno potvrđuju svoj osjećaj inferiornosti u tradicionalnom društvu, što hrani njihov bijes i potiče ih na primjenu nasilja protiv „normies“, kako nazivaju članove mainstream društva (Young, 2019:18).

Cilj pokreta

Inceli nalikuju devijantima koje Robert K. Merton naziva "retreatistima": onima koji odbacuju ciljeve i metode tradicionalnog društva. Više ne pokušavaju postići stvarni traženi cilj (tj. seksualnu intimnost) kao ni "konvencionalna sredstva" koja je društvo uspostavilo za postizanje seksualnog uspjeha (Cottee, 2020:17). Osoba može odlučiti prestati težiti nemogućem cilju, ali to nije "rješenje" osim ako se osoba ne može uvjeriti da cilj zapravo nije vrijedan nastojanja te se vrijednosti osobe moraju promijeniti. Ovo podrazumijeva odbojnost prema cilju snošaja sa ženama. To podrazumijeva prihvaćanje činjenice da, izvan prostitucije,

Incel nikada neće moći imati seks sa ženom, koliko god se trudio. A za Incela postoji određena doza ponosa u spoznaji toga i osjećaj olakšanja u tome da odustajanjem od potjere više ne treba podnositi bolnu i besmisleni strogost samousavršavanja, kao ni brojna poniženja odbijanja od strane žena (Cottee, 2020:16). Daleko je teže dokučiti političku podlogu svjetonazora Incela. Inceli su otvoreni i strastveni u pogledu onoga što im se ne sviđa, ali su daleko suzdržaniji u pogledu svojih želja. Oni ne promoviraju jasnu ili jedinstvenu političku platformu. O pitanjima od velikog političkog značaja, kao što su vlada, zločin i kazna, ekonomija ili bilo što drugo, nema jednoglasnog mišljenja. Neki Inceli izražavaju nostalgичnu čežnju za vremenom prije 1960-ih kada je muškarcima bila gotovo zajamčena supruga, ali ne razrađuju što bi Incel stanje podrazumijevalo ili kako bi se moglo realno postići. Iako se mnogi Inceli identificiraju kao "ekstremno desno orijentirani", još nije jasno postoji li veza između ovog identiteta i njihovog ekstremnog oblika seksualne politike (Cotte, 2020:6). Elliot Rodger je izjavio da je krajnja svrha nasilja članova Incel pokreta uništiti "opresivni feministički sustav" poticanjem revolucije u kojoj ružni muškarci čine koordinirano masovno nasilje protiv sustava stvorenog da im uskrati seks (Zimmerman, 2022:9).

Mentalno zdravlje

Prema Incelima, njihovu životnu situaciju karakterizira stalna egzistencijalna patnja, potpuna potištenost i poniženost, neumoljiva agonija i neprestana trauma. Inceli krive seksualnu frustraciju i usamljenost kao izvor svoje patnje. Neprijateljski javni diskurs koji Incele demonizira kao otrovne i štetne pogoršava njihovo trenutno stanje. Neki akademici smatraju Incele toliko toksičnima za društvo da smatraju da je snimanje njihova govora prepuno rizika i opasnosti (Cotte, 2020:9). Inceli se mogu povezati putem zajedničkih želja za vezama i seksualnim susretima, kao i drugim aspektima svojih života zbog kojih se mogu osjećati beznadno. Članovi često spominju nedostatak mogućnosti obrazovanja ili rada, probleme s novcem te probleme s mentalnim zdravljem i brigom o sebi. U otkrivanju istomišljenika, Inceli su sposobni prenijeti ideje i osjećaje koji bi mogli biti u suprotnosti s tradicionalnim društvenim normama i stvoriti zajednicu kakvu inače ne bi imali (Helm, Scrivens, Holt, Chermak i Frank, 2022:4). Sveobuhvatni pregled literature o inceldomu koji je proveo S.Stijelja 2021. godine otkrio je da su mizogine teme dobile više pozornosti nego rasprave o problemima mentalnog zdravlja u Incel zajednicama. Unatoč tome što su romantične veze pouzdan pokazatelj

mentalnog zdravlja i negativnih korelacija između simptoma depresije i percepcije vrijednosti vlastitog partnera, malo je akademskih studija o mentalnom zdravlju unutar Incel zajednice. Može se očekivati da će nemogućnost zadovoljenja osnovnih potreba kao što su seksualni odnos i zblizavanje imati štetne učinke na dobrobit, mentalno zdravlje i društveno funkcioniranje jer predstavlja jedan od krajnjih evolucijskih ciljeva iz evolucijske perspektive. Apostolou et al. (2019) otkrili su da su pojedinci koji su prijavili loš uspjeh u pronalasku seksualnog i romantičnog partnera imali više razine negativnih emocija poput melankolije i usamljenosti i niže razine dobrih emocija poput sreće i entuzijazma. Također su izjavili da imaju niže razine zadovoljstva životom (Costello, Rolon, Thomas et al., 2022:3). Interne ankete Incel foruma "Incels.co"(2020) otkrivaju da je 74,1% sugovornika izjavilo da imaju probleme s anksioznošću, a 67,5% da imaju simptome depresije. S obzirom na vezu između rizika od samoubojstva muškaraca, depresije i anksioznošću, ovi podaci su alarmantni (Bjerkeset et al., 2008:474). Incel forumi često prikazuju teme usamljenosti, beznada i melankolije, a mnogi korisnici otvoreno izražavaju svoje planove za samoubojstvo. U studiji Incels.co iz 2020. godine čak 82,3% Incela priznalo je da su razmišljali o samoubojstvu (Costello, Rolon, Thomas et al., 2022:4).

Radikalizacija Incel zajednice

Eliminirajući konvencionalnu mušku ulogu hranitelja obitelji, mnogi pojedinci su dobili osjećaj da je svijet preokrenut naglavačke, da su njihova prava oteta, a da je njihov dotad legitimni položaj u društvu postao zamjenjiv (Kimmel, 2003:617). Dio muškarca je došao do zaključka da pojedinci (žene te etičke manjine) kradu njihova prava. Pritužbe muškaraca su često bile zanemarene ili kažnjavane, te je to samo potaknulo njihov bijes i osjećaj osobne potlačenosti (Kimmel, 2003:617). Komunikologinja Jodi Dean (2009) tvrdi da položaj žrtve ima dvije društvene svrhe. Na prvom mjestu, onaj koji pati uvijek je etički pravedan jer mu nitko ne može oduzeti patnju. Drugo, žrtva nema političkih obveza jer ju njihova bol čini bespomoćnom i povrijeđenom. Ovakva uloga omogućuje Incelima da racionaliziraju i oprostite sebi vlastitu mizoginiju i fanatizam predstavljajući vlastitu opresiju i žrtvu kao tuđu krivnju (Rummelhoff, 2020:32). Dodatni problem stvara činjenica da svatko sa pristupom internetu se može pretvarati se da je netko drugi na društvenim mrežama i web stranicama kao što su "Reddit i "4chan". To se veže uz ideju fronta kako ga je opisao Erving Goffman, "koja predstavlja emocionalnu i prostornu razliku između izvođača i onoga što se izvodi (Goffman,

1980:48). Okolina i uloga koju netko igra utječu na ponašanje na "prednjoj pozornici", a na internetu ljudi mogu izmisliti okruženja i likove koje nikada ne bi glumili u stvarnom životu. Kao rezultat toga, ponašanje na internetu sada može biti daleko manje samocenzurirano. Posljedično, dopuštajući ponašanja koja bi inače imala društvene posljedice (Rummelhoff, 2020:22). Unatoč činjenici da možemo vjerovati i ponašati se kao da se online svijet razlikuje od onoga u kojem provodimo naše svakodnevne živote, stvarnost je da se te napetosti uvelike odražavaju u online okruženju (Rummelhoff, 2020:25).

Određene psihološke slabosti povećavaju mogućnost upletanja u nasilni ekstremizam (Malthaner, 2017:383). Takvi psihološki nedostaci mogu uzrokovati distanciranje od prethodnih društvenih i psiholoških odnosa, ostavljajući ih u potrebi za novim prostorima pripadnosti, identiteta i značenja (Malthaner, 2017:383). Prema vrhunskim obavještajnim analitičarima Silberu i Bhattu (2007) iz obavještajnog odjela NYPD-a, ova se faza naziva "pre-radikalizacija" i predstavlja "životnu situaciju" koja postoji prije nego što postane radikalizirana, ali u kojoj je osoba još uvijek osjetljiva na ekstremističke ideje. Ova osjetljivost proizlazi iz nečijeg nezadovoljstva vlastitom trenutnom situacijom. Emocije neuspjeha u seksualnim i romantičnim vezama obuzimaju osobe prije radikalizacije (Rummelhoff, 2020:38). Ti individualni putovi radikalizacije i pripadnosti ekstremističkim skupinama popločani su osobnim razočarenjima i poniženjima. Ove nesigurnosti i poniženja djeluju kao osobne odskočne daske za radikalizaciju i povezanost s ekstremističkim organizacijama (Rummelhoff, 2020:39). Za analizu i objašnjenje fenomena političkog nasilja postoji analitička paradigma pod nazivom "radikalizacija" (Malthaner, 2017:369). Ona ispituje psihološke i ideološke promjene na individualnoj razini koje na kraju uzrokuju sticanje ekstremističkih stajališta i uključe se u teroristička djela (Malthaner, 2017:370). Inceli se radikaliziraju i prihvaćaju ekstremne ideologije koje potiču političko nasilje (Rummelhoff, 2020:35). Ekstremna alternativna desnica na internetu imala je koristi od ove dihotomije. Pokret Incel profitirao je od iste emocionalne mehanike čak i ako se samo do članova izjašnjava kao dio fanatične desničarske online zajednice (Nagle, 2017:71). Stoga je stjecanje ekstremnih uvjerenja društveni proces koji uključuje mnogo ljudi odjednom. Talijanska politička sociologinja Donatella della Porta (1992) tvrdi da se ovo usvajanje odvija kroz tri faze: "Konkurentna eskalacija" (dinamika konkurencije između različitih grupa unutar istog pokreta), "Organizacijska kompartmentalizacija" (obraci rastuće društvene izolacije i odvojenosti) i "Ideološka inkapsulacija" (kognitivna dinamika koja inicira pomak prema ekskluzivnijem ideološkom okviru) (Malthaner, 2017:374). Možemo početi shvaćati kako je

nastao koncept "Crne pilule" ako pogledamo Incele kroz ovu paradigmu radikalizacije (Rummelhoff, 2020:44). O korištenju pojma žena i žensko raspravljalo se unutar grupe "Blackpill". Stariji član primijetio je nekoliko korisnika koji koriste ove riječi, pa je pokrenuo temu označavajući ih kao izraze koji se ne bi trebali koristiti jer se time impliciralo da su žene donekle izjednačene s muškarcima. Predloženi zamjenski pojmovi svedeni su na ponižavajuće pojmove za žene (Rummelhoff, 2020:45). Ključna posljednja faza u modelima radikalizacije koje su predstavili brojni drugi mislioci je spremnost na provođenje ekstremnog čina nasilja. To je posljednji korak na silaznoj stepenici koja predstavlja proces radikalizacije, prema psihologu i stručnjaku za terorizam Fathaliju M. Moghaddamu (2005). Čini se kao da su Inceli u vremenu stagnacije i nisu stigli do posljednjeg koraka. Inceli slobodno izražavaju svoje neprijateljstvo prema vanjskoj grupi i uspostavili su značajnu ideološku distancu između sebe i društva. U biti su radikalizirali svoje stavove, ali ne i djela (Rummelhoff, 2020:49). Ipak, došlo je do pojedinih nasilnih djela koja upućuju da je vrlo moguća potpuna radikalizacija Incela. Elliot Rodger ubio je šest ljudi u Santa Barbari u Kaliforniji u svibnju 2014. godine prije nego što si je oduzeo život te je opisan kao Incel. U svom manifestu i brojnim YouTube video zapisima, Rodger opisuje razloge svog napada kao svoju mržnju prema ženama i želju da im se osveti jer nisu spavale s njim. Inceli su tog nasilnog počinitelja zločina pretvorili u mučenika te su počeli pokretati nove forume i blogove na internetu zahvaljujući Rodgerovom manifestu i YouTube videima. Novi seksistički Incel forumi i zajednice pojavili su se na Redditu, 4chanu i drugim internetskim platformama u godinama nakon incidenta u Santa Barbari (DeCook i Kelly, 2022:6). Kategoriju "ex-post facto Incel" definirali su Hoffman i kolege kao bivše napadače koje "Incel zajednica retroaktivno uvodi u virtualni panteon Incel heroja" (Hoffman et al., 2020:8). Ključno je primijetiti da Inceli štiju masovne ubojice kao "heroje" ili "svece", da mogu iz njih crpiti inspiraciju i često se pitati jesu li masovni ubojice "inceli" (DeCook i Kelly, 2022:11). U odjeljku "Hall of Heroes" sada ugašene web stranice "truecels.org", bili su uključeni: terorist Timothy McVeigh, masovni ubojica George Hennard, masovni ubojica Martin Bryant, otmičar Ariel Castro, žrtva zlostavljanja Vangelis Giakoumakis i serijski ubojica Ted Bundy. Iako su mnogi od tih pojedinaca sudjelovali u masovnim ubojstvima (ili drugim činovima nasilja), nisu svi klasificirani kao "proto-incel" ili "ex post facto incels" (DeCook i Kelly, 2022:12). Nisu svi članovi Incela i manosphere radikalni ekstremisti koji žele izvesti vlastite napade. Međutim, činjenica da se polovica svih Incel napada dogodila nakon što je Elliot Rodger pokrenuo "pobunu" 2014. godine predstavlja značajnu zabrinutost (Coppola, 2023:4).

Riječ “ Incel” do nedavno nije bila često spominjana te većina ljudi ne bi znalo značenje i moguće opasnosti iza toga pojma. Čak i danas nije objavljeno mnogo službenih istraživanja o ovoj temi, a čini se da istraživanja koja se provode u biti pokušavaju odgovoriti na pitanje: Jesu li Inceli opasni, nasilni teroristi? (Rummelhoff, 2020:1). I dalje se mora ispitati zašto neke muškarce privlače ove web stranice i zašto su sada toliko ti pojedinci osjetljivi na te ideje. Važno je prihvaćanje stava da ignoriranjem njihove percipirane potlačenosti neće nestati njihov bijes i frustracija. Ovi muškarci jesu ženomrzci, ali su također usamljeni i isključeni, traže prijateljstvo i razumijevanje, a redovito društveno odbacivanje je nezdravo za njih i društvo. Studije o Incel ideologiji moraju dublje zaroniti u njihovo razumijevanje vlastite potlačenosti i žrtve, a ne samo u osudu njihovog seksizma (Rummelhoff, 2020:3). Manosfera je odlučila ojačati tradicionalni seksizam radije nego priznati da su institucionalne razlike temeljene na spolu rezultat patrijarhata, iste represivne sile protiv koje se feministkinje bore. Oni usvajaju "stavove i ponašanja koji potiču diskriminaciju žena i održavaju stereotipe temeljene na spolu" (Schmitz i Kazyak, 2016:11) i "izrazito mizogin ideološki diskurs" kao središnju točku svoje zajednice (Rummelhoff, 2020:19). Ti muškarci imaju osjećaj da imaju pravo ući u feminističke prostore i imaju povijest planiranja napada kako bi istaknutim feministicama prijetili silovanjem i smrću (Zuckerberg, 2018:10). Prema sociologu Robertu Menziesu, zbog svoje sposobnosti da se predstave kao jednako marginalizirana skupina, njihovo radikalno izražavanje predstavlja opasni put ka normalizaciji inceldoma i prijeti ponovnom crtanju linija sukoba u rodnim odnosima (Menzies, 2007:87).

Rodna (ne)jednakost u Republici Hrvatskoj

Rodna jednakost u Republici Hrvatskoj obuhvaćena je u samom Ustavu Republike Hrvatske gdje se ravnopravnost spolova definira u člancima 3, 14 i 17. U poglavlju “Temeljne odredbe”, u članku 3. Ustava: ravnopravnost spolova je proglašena jednom od najviših vrijednosti ustavnog poretka Republike Hrvatske. Ustav navodi: „Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.“. Članak 14. Ustava propisuje prava i slobode neovisno o 17 kriterija, gdje se između ostalog govori i o pravima i slobodama neovisno o spolu građana:

„Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Svi su pred zakonom jednaki.” (Promjenu Ustava RH objavljenu u „Narodnim novinama“, br. 2422/2010.) U Zakonu o suzbijanju diskriminacije članak 1. definira promicanje jednakosti i zaštitu od diskriminacije navodeći čak 17 diskriminacijskih osnova: „Ovim se Zakonom osigurava zaštita i promicanje jednakosti kao najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, stvaraju se pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti i uređuje zaštita od diskriminacije na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije.“ Isti Zakon definira diskriminaciju u članku 2. “Diskriminacijom u smislu ovoga Zakona smatra se stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe po osnovi iz stavka 1. ovoga članka, kao i osobe povezane s njom rodbinskim ili drugim vezama.“ Diskriminacija se definira kao nedopušteno i neopravdano razlikovanje osoba na osnovu nekih njihovih karakteristika (Zakon o suzbijanju diskriminacije, „Narodne novine”, br. 2728/2008.) Zakonom o ravnopravnosti spolova razrađuje se zabrana diskriminacije, oblici diskriminacije, određuju mjere “pozitivne diskriminacije”, odnosno mogućnost provođenja tzv. posebnih mjera i privremenih mjera. Posebne mjere se javljaju kao specifične pogodnosti kojima se osobama određenog spola omogućuje ravnopravno sudjelovanje u javnom životu, otklanjaju postojeće nejednakosti ili im se osiguravaju prava u kojima su ranije bili prikraćeni. Uvode se kao privremene mjere radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca i ne smatraju se diskriminacijom („Narodne novine“, br. 2663/2008). Iako je rodna ravnopravnost navedena kao pravo u zakonu, u svakodnevnom životu ona je pod velikim utjecajem hrvatske kulture te time utječe i na rodne uloge.

Hrvatsko društvo elemente religijskog i rodnog identiteta prihvaća kao neodvojive. U tom smislu, teže rodnoidentitetske razlike i patrijarhalna rodna očekivanja na praktičnoj razini jasno se povezuju s tradicionalnim religioznim svjetonazorom, potvrđujući sve one dosta snažne slike stereotipne rodne isključivosti u hrvatskoj populaciji, što velikim dijelom može biti posljedica sustavne religijske socijalizacije (Nikodem i Galić, 2006:97). U tom je pogledu hrvatsko društvo još uvijek daleko od postmodernih društava u kojima se religijski i rodni identiteti artikuliraju kao fragmentirane, međusobno respektabilne razlike sa svojim

autonomnim prednostima i nedostacima, kao i dinamičnim i promjenjivim strukturama. Tradicionalno institucionalizirana religijska socijalizacija učinkovit je mehanizam za prenošenje seksističkih stavova i rodni stereotipa (Nikodem i Galić, 2006:97). Branka Galić objašnjava: "Činjenica da je naše društvo, kao i sve druge povijesne civilizacije, patrijarhalno postaje sasvim evidentno kada se sjetimo da su vojska, industrija, tehnologija, sveučilišta, znanost, vlada, financije - ukratko, svako približavanje moći u društvu, uključujući prisilnu moć policije - u potpunosti ili uglavnom u rukama muškaraca" (Galić, 2002: 227). U osvrtu na knjigu Vjerana Katunarića "Ženski eros i civilizacija smrti", hrvatska sociologinja Inga Tomić-Koldurović poziva se na suvremene sociološke teorije i iznosi važnu tezu o utjecaju privatnog patrijarhata na javni: njihovo se ponašanje odražava na obiteljski makrosustav društva" (Tomić-Koldurović, 1996: 282). To pokazuje da autorica pretpostavlja da privatni patrijarhat čini temelj za razmatranje rodni odnosa. Stoga se tvrdi da se kraj patrijarhata može postići privatnim patrijarhatom. A to čini usađivanjem u djecu, kroz socijalizaciju, ideala rodne ravnopravnosti, tako da se ta vizija prenosi u odraslu dob, gdje sudjeluju u javnom životu zajedno sa ženama (Castells, 1997: 299). Muškarci ne razumiju kako je to biti žena, ali u složenom obliku internalizacije pojedinac ne samo da razumije trenutne subjektivne procese druge osobe, pojedinac razumije svijet u kojem živi i taj svijet postaje njihov (Berger i Luckmann, 1966:120). Dakle, tijekom primarne socijalizacije, dječaci primaju i internaliziraju ideje od značajnih žena u svom životu. Kada se važne žene uče standardnim ulogama kućanica i žena ovisnih o muškarcima u smislu financija i sigurnosti, muško će dijete obično biti uvjeren da jednog dana mora imati takvu obitelj u kojoj će živjeti, preuzeti ulogu oca i očekivati njegova partnerica da preuzme ulogu majke u njegovoj biološkoj obitelji. Takve tradicionalne i slične obitelji javljaju se u malim sredinama, na selima i u manjim urbanim sredinama gdje rodbina i okolina podržavaju ideju nuklearne obitelji definirane podjelom uloga (Berger i Luckmann, 1966: 120).

Iz komparativnog istraživanja provedenog 2004. i 2010. godine B.Galić zaključuje da su u Hrvatskoj i dalje prisutni neoseksistički patrijarhalni obrasci mišljenja i predrasude o rodnom identitetu i rodni skupinama, koji su jasno prepoznatljivi u svijesti naše populacije. Patrijarhalna i rodno regulatorna društva suprotstavljena su jedno drugom u svijesti sugovornika i pokazala su se važnim strukturnim elementima ovog mentaliteta. Pokazalo se da se „muškarci statistički značajno razlikuju od žena u pogledu rodne rigidnosti i lakše prihvaćaju obje varijante seksizma“ (Galić, 2012: 163). Glavni rezultati istraživanja iz 2004. potvrdili su tezu o „dvije varijante seksizma (tradicionalnoj i suvremenoj), posebice u muškom, starijem i

niže obrazovanom dijelu hrvatske populacije“ (Galić, 2012: 167). Istraživanje "Percepcije, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj" provedeno u ljeto 2009. godine te je prvo opsežno istraživanje na ovu temu na reprezentativnom uzorku hrvatskih građana. Cilj je bio odgovoriti na pitanje u kojoj mjeri građani percipiraju rodnu diskriminaciju, kako je percipiraju općenito i kako je percipiraju u određenom području društvenog života, kakva iskustva imaju na tom području i kakve stavove imaju o tema rodni odnosa u društvu (Baranović i Jugović, 2011: 256). Rezultati su pokazali da tek nešto više od polovice sugovornika smatra da su žene i muškarci potpuno ravnopravni u hrvatskom društvu, značajan postotak njih se niti slaže niti ne slaže, a otprilike svaki peti sugovornik smatra da ravnopravnost postoji. To znači da je cijeli uzorak svjestan postojanja rodni nejednakosti (Baranović i Jugović, 2011: 77). Međutim, analiza rodni razlika jasno je pokazala da žene znatno manje od muškaraca vjeruju da je rodna ravnopravnost postignuta: 66,7% žena u usporedbi s 47,8% muškaraca ne smatra (ili se ne slaže) da jednakost uopće ne postoji. S druge strane, gotovo dvostruko više muškaraca nego žena smatra da je ravnopravnost postignuta. To pokazuje da su percepcije o razmjerima rodne nejednakosti povezane s rodni iskustvima. Razlika između žena i muškaraca u svijesti o postignutom stupnju rodne (ne)ravnopravnosti odražava njihovu različitu rodnu socijalizaciju, odnos društveni struktura prema ženama i muškarcima, specifična iskustva i nejednaku osjetljivost na diskriminaciju (Baranović i Jugović, 2011:78). Analizom rezultata pokazalo se da otprilike svaki treći sugovornik zna da je spolna diskriminacija kazneno djelo. No veći je postotak onih koji ne znaju je li diskriminacija prema našem zakonu zabranjena i kažnjiva, a gotovo svaki četvrti sugovornik smatra da takvo ponašanje nije kažnjivo (Baranović i Jugović, 2011:87). Hrvatski građani, posebice oni manje obrazovani, ne znaju da je spolna diskriminacija zabranjena i da postoji poseban zakon koji za cilj ima sprječavanje spolne diskriminacije te im nije poznato postojanje kaznenih sankcija u takvim slučajevima (Baranović i Jugović, 2011:88). Nešto više od polovice građana zapravo nije zainteresirano za pitanja ravnopravnosti spolova (Baranović i Jugović, 2011:88). U skladu s očekivanjima, postojala je statistički značajna razlika između muškaraca i žena u njihovom izražavanju rodne predrasude, pri čemu su muškarci izražavali više seksističke stavove od žena. Sudionici i sudionice istraživanja imali su sličnu distribuciju odgovora na izjave koje javno govore o muškoj intelektualnoj superiornosti (Baranović i Jugović, 2011:97). Dobiveni rezultati pokazali su da se, prema mišljenju sudionika, seksizam uvelike može objasniti situacijskim razlozima, odnosno navikama i običajima koji postoje u našem društvu, te sviješću počinitelja da većina takvih djela prolazi nekažnjeno. Drugim riječima, sudionici smatraju da je seksizam u velikoj mjeri posljedica načina na koji naše

društvo funkcionira, s jedne strane smatraju da zbog navika i običaja pojedinci nisu ni svjesni da je određeni postupak diskriminatoran. Na drugom mjestu po ocjeni uzročnosti su svojstva počinitelja, odnosno odgovornost za spolnu diskriminaciju smatra se dobrobit počinitelja. Anketirani hrvatski građani smatraju „da se spolna diskriminacija u najmanjoj mjeri može objasniti biološkim razlikama ili razlikama u sposobnostima između muškaraca i žena, odnosno njihovi odgovori pokazuju da su svjesni da se diskriminacija ne može opravdati osobinama žrtve“ (Baranović i Jugović, 2011: 107)

U kontekstu procesa pristupanja Europskoj uniji, Republika Hrvatska je pokrenula periodičnu reviziju zakonodavstva kako bi nacionalno zakonodavstvo uskladila s međunarodnim standardima, međunarodnim ugovorima i europskim pravom. Dogodile su se značajne promjene u nacionalnom zakonodavstvu, posebice u područje zaštite spolova. U području ravnopravnosti i zaštite prava djece ustrojene su nove institucije. Hrvatski Sabor je osnovao “Povjerenstvo za ravnopravnost spolova” sastavljeno od saborskih zastupnika te je temeljem Zakona o ravnopravnosti spolova postavljena Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, koja djeluje samostalno, prati provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova i drugih propisa vezanih uz rodnu ravnopravnost te odgovara Vladi Republike Hrvatske (Stantić i Bilbija, 2014:458). Unatoč svim naprecima Hrvatska ima dug put prema ravnopravnosti spolova pred zakonom, na tržištu rada te u obitelji. Rast popularnosti ekstremne desnice u Europi označuje trend koji bi mogao vrlo negativno utjecati na ženska prava, koja su u Hrvatskoj već na mnogim područjima upitna i nezaštićena. Pridodavanje veće pažnje hrvatskim feminističkim udrugama u medijima i obrazovnom sustavu stavila bi pritisak na institucije koje negiraju antifeminističke pokrete kao što su udruga “ U ime obitelji” te njihova organizacija “Hoda za život” koji negira produktivna prava žena u Hrvatskoj. Moljenje na javnim mjestima za čednost žena te sve učestaliji i brutalniji slučajevi femicida daju jasan znak da treba poduprijeti organizacije i pokrete koji se bore za ostanak i napredak prava spolova u Republici Hrvatskoj: “Politička solidarnost među ženama uvijek će smanjiti šovinizam i pružiti osnovu za rušenje patrijarhata” (Hooks, 2000: 16).

Metodologija

Metoda istraživanja

Temu i istraživanje ovog rada je odobrilo Povjerenstvo Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja. V. Mužić navodi da je “glavna prednost intervjuja to što je najdostojanstveniji i najhumaniji način prikupljanja podataka razgovor s onima od kojih se podaci prikupljaju” (Mužić, 2004: 87). Metodu intervjuja istraživač koristi u slučajevima kada određeni rezultati znanstvenog istraživanja, tj. činjenice i podaci na temelju kojih su konstruirani ne mogu se dobiti na drugi način (Beglerović, 2004:65). S obzirom na novinu fenomena, nepoznavanje teme u Hrvatskoj i otežanom pronalasku dovoljno velikog uzorka za provođenje drugih kvalitativnih i kvantitativnih metoda, metoda polustrukturiranog intervjuja izabrana je jer bi najviše omogućila odgovore na istraživačka pitanja rada: “Ugrožava li ideologija Incel pokreta hrvatske građane?” te “Kako možemo prevenirati širenje seksističkih ideologija u Republici Hrvatskoj?”

Polustrukturirani intervju kombinacija je strukturiranog i nestrukturiranog intervjuja, kao što i sam naziv sugerira. Za razliku od strukturiranog intervjuja sa strogom strukturom pitanja koja ne dopuštaju preusmjeravanje razgovora, polustrukturirani intervju je otvoren, pa samim time omogućuje i stvaranje novih ideja i postavljanje potpitanja na temelju odgovora sugovornika. Istraživač u polustrukturiranom intervjuu ima općeniti okvir tema koje je potrebno istražiti, međutim pitanja nisu specificirana i moguće ih je po potrebi prilagođavati. Uz to, istraživač može i usmjeravati sugovornika ako je to potrebno. Primjerice ukoliko ima poteškoća pri odgovaranju na pitanje, npr. nerazumijevanje pitanja ili davanje prekratih odgovora, može ohrabriti sugovornika i potaknuti na dodatnu elaboraciju odgovora (Cohen, 2006). U ovom istraživanju namjera je bila provesti polustrukturirani intervju jer omogućuje određeni stupanj strukture i kontrole nad intervjuom. i omogućuje lakšu analizu, a format više je fleksibilan nego ograničen, dopuštajući promjene tijekom samog intervjuja (Milroy i Gordon 2003:58).

Naglasak polustrukturiranog intervju bio je je kvalitativnim pristupom dobiti uvid u mišljenja i stavove relevantnih stručnjaka o fenomenu ideologije Incel pokreta. Za potrebe istraživanja odabrani kandidati za intervju su različiti stručnjaci iz relevantnog područja, primjerice: članovi civilnih udruga za zaštitu ženskih prava, članovi konzervativnih udruga, sociolozi, psiholozi, pravni stručnjaci te članovi Katoličke Crkve. Glavni kriterij za odabir sugovornika bila je pretpostavka o znanju ili iskustvu koje se direktno ili indirektno tiču fenomena Incel pokreta. Potencijalnim sudionicima kvalitativnog dijela istraživanja poslana su informacije o istraživanju te molbe za sudjelovanje. Nakon objašnjenja svrhe istraživanja, odnosno zadataka koji će se obavljati, naglašeno je da će snimke i transkripti razgovora biti dostupni samo istraživaču koji provodi istraživanje. Potencijalni sugovornici su bili upoznati s mogućnošću

odustajanja od intervjua u bilo kojem trenutku pa čak i nakon toga. Trajanje intervjui je predviđeno u rasponu između maksimalno 30 do 45 minuta, a vrijeme i mjesto održavanja svakog intervjua ponuđeno je prema dogovoru sa svakim potencijalnim sugovornikom zasebno tako da bi se sugovornici mogli u potpunosti posvetiti samom intervjuu. Intervjui su trebali biti snimani na mobilnom uređaju te nakon stvorenih transkripta snimke bile bi trajno izbrisane kao i svi navedeni materijali koji sadržavaju moguće osjetljive podatke.

Instrument

Instrument za polustrukturirani intervju sastojao se od deset pitanja. Tematski slijedi raspored postavljanja istraživačkih pitanja pa se prva četiri pitanja odnosi na Incel ideologiju:

1. Jeste li se već susretali s pojmom Incela i incel pokreta te što pod tim podrazumijevate?
2. Što biste rekli o Incel pokretima u Hrvatskoj?
3. Jeste li primijetili povećavanje intenziteta Incel pokreta u Hrvatskoj?
4. Jeste li primijetili veću vidljivost Incel pokreta u javnosti i medijima?

Sljedeća četiri pitanja odnose se na moguće posljedice ideologije Incel pokreta u hrvatskom društvu:

5. Prema Vama kakav je utjecaj ideologije Incel pokreta u hrvatskom društvu?
6. Je li pojava ideologije Incel pokreta posljedica aktualne europske i hrvatske politike ili promjene društvenih potreba?
7. Kakav učinak može imati jačanje incel pokreta na hrvatsko društvo?
8. Koje su moguće opasnosti jačanja Incel pokreta u hrvatskome društvu te ako opasnosti prema Vašem mišljenju postoje, kako se može intervenirati?

Posljednja dva pitanja odnose se na stavove sugovornika s obzirom na njihovu struku i iskustvo:

9. Iz pogleda Vaše struke (posla kojim se bavite) i iskustva, kako gledate na ideologiju Incel pokreta u kontekstu hrvatskog društva?

10. Želite li još nešto nadodati, postoji li još nešto bitno za istaknuti u kontekstu ove teme što nije navedeno do sada?

Sustavni prikaz kontaktiranih potencijalnih sudionika

S obzirom da ciljani sugovornici nisu pristali na sudjelovanje u istraživanju, ova tablica samo prikazuje broj kontaktiranih udruga i pojedinaca koji su odgovarali kriterijima stručnjaka u kontekstu teme ovoga rada.

Kontakti	Kriteriji	Brojka kontaktiranih udruga, stranaka te osoba
Članovi civilnih udruga za zaštitu ženskih prava	Udruge za ženska prava, feminističke udruge, udruge za zaštitu žena od nasilja, te pojedine osobe koji su članovi ili predstavnici udruga koji se bave zaštitom ženskih prava	Kontaktirano je 17 udruga te devet osoba
Članovi konzervativnih udruga	Udruge/političke stranke/pojedinci koji zastupaju konzervativna, desničarska politička stajališta te svjetonazore	Kontaktirano je pet udruga, dvije političke stranke te tri osobe
Sociolozi	Osobe koje su završile studij sociologije te su se bavile istraživanjem teme feminizma, mizonogije, ženskih prava te su spominjale Incel pokrete ili pokrete koje se dovode u vezu s njima u istraživanjima i radovima	Kontaktirane su tri osobe
Psiholozi	Osobe koje su završile studij psihologije i bave se temama diskriminacije, radikalizacije i rodne ravnopravnosti u kontekstu psihologije	Kontaktirane su tri osobe
Pravni stručnjaci	Pravni stručnjaci (odvjetnici, savjetnici, profesori...) koji se bave temama poput ravnopravnosti spolova, obiteljskim pravom i prevencijom nasilja u kontekstu prava i zakonodavstva	Kontaktirane su dvije institucije te tri osobe
Članovi Katoličke Crkve	Osobe koje su dio institucije Katoličke Crkve te su javno progovorile o ravnopravnosti spolova u Hrvatskoj u kontekstu vjerovanja i vrijednosti katoličke vjeroispovijesti	Kontaktirane su četiri osobe
Članovi civilnih udruga za prevenciju nasilja	Udruge koje se bave prevencijom nasilja, uključujući obiteljsko nasilje i nasilje nad ženama te pojedinci koji su članovi i predstavnici takvih udruga	Kontaktirano je devet udruga i sedam osoba

Socijalni radnici	Osobe koje se aktivno bave socijalnim radom te imaju iskustva sa problematikom ravnopravnosti spolova u kontekstu svoje struke	Kontaktirane su dvije osobe
Ostali	Udruge i članovi udruga za ljudska prava te poznate ličnosti, novinari i influenceri (poznate ličnosti na društvenim mrežama) koji su javno progovorili o Incelima ili sličnim temama u javnosti	Kontaktirane je 28 osoba

Ukupan broj kontaktiranih udruga/političkih stranaka/osoba=ukupan broj odbijanja sudjelovanja ili neodaziva	93
---	----

Odbijanje sudjelovanja te neodaziv

Metoda polustrukturiranog intervjua također ima neke izazove, kao što je paradoks promatrača, tj. svijest da istraživač promatra sugovornike. To može dovesti do toga da sugovornici daju odgovore za koje misle da istraživač želi čuti (Langman i Sayer, 2013:4). Izazov koji nije bio predviđen je potpuno odbijanje sudjelovanja ili neodaziv. Kao što je ranije navedeno ciljani sugovornici su trebali činiti namjerni uzorak koji se odnosi na stručnjake sa znanjem o Incel pokretu. Rekrutacija se može podijeliti okvirno na tri ciljane skupine: pojedinci (pravnici, socijalni radnici, psiholozi, novinari i sl.), civilne udruge (udruge za zaštitu ljudskih prava, udruge za zaštitu ženskih prava, udruge za prevenciju nasilja i sl.) te državne institucije (institucije koje se bave zaštitom ljudskih prava, zaštitom žena, prevencijom nasilja i sl.). S obzirom da kontaktirane osobe, udruge i institucije nisu dale svoj pristanak na sudjelovanje neće biti imenovani niti će se citirati njihove odbijenice za sudjelovanje u istraživanju. Manjak podataka je i dalje vrijedan podatak s obzirom na novinu ove teme u sociologiji i u samoj Republici Hrvatskoj te će se metodološki dio osvrnuti na razlog nemogućnosti pronalaska sudionika. U prvoj fazi poslano je oko pedesetak upita za sudjelovanje pojedincima, udrugama i institucijama. Fokus je bio na pojedincima koji su već upoznati sa tematikom Incel pokreta, udrugama te institucijama koje se izravno bave sa proučavanjem sličnih zajednica ili prevencijom negativnih posljedica razvoja takvih pokreta. Nakon dva mjeseca dobivanja odbijenica ili neodaziva te pokušaja ponovnog kontaktiranja u tim slučajevima, osvrnula sam se na traženje pojedinaca preko društvenih mreža, traženja preporuka te su samo dvije osobe pristale na razgovor putem e-maila. Te komunikacije su rezultirale traženjem pitanja koja bi se postavila te odustajanjem sa objašnjenjem da se ne osjećaju dovoljno stručnima te naglaskom na neugodnost mogućnosti povezivanja njihovog identiteta sa istraživanjem (iako se

moćnost anonimnosti naglasila u upitu za sudjelovanje te tokom komunikacije sa potencijalnim sugovornicima). Postotak kontaktiranih ljudi koji u konačnici pristaju sudjelovati u istraživanju poznat je kao stopa odgovora. Stopa odgovora uvelike ovisi o tome kako se istraživanje provodi, kako se bira uzorak mogućih sudionika i koje se tehnike regrutiranja koriste (Patel, Doku i Tennakoon, 2003:232). Stopa odgovora je time bila nula te je istraživanje nakon mjeseci pokušaja dovelo do novog istraživačkog pitanja: "Je li Incel pokret tabu tema?" Opće je poznato da neke teme istraživanja predstavljaju izazov za istraživače jer sugovornici nerado govore o njima. McNeeley (2012) tvrdi: "Pitanje je osjetljivo ako stvara strahove od neodobravanja ili drugih posljedica za točno izvješćivanje, ili ako se sam upit percipira kao zadiranje u privatnost". Percipirani troškovi davanja odgovora temelj su prve definicije "osjetljivosti". Upit se smatra delikatnim ili zastrašujućim ako se očekuje da će sugovornici biti zabrinuti zbog posljedica davanja odgovora. Ispitivanje čini li anonimnost razliku druga je metoda kojom se utvrđuje je li pitanje osjetljivo. Pitanje se smatra osjetljivim ako sugovornici koji su vam poznati odbiju odgovoriti na pitanje ili daju lažne informacije u svom odgovoru (McNeeley, 2012:377). Odbijanje sudjelovanja veliki je problem kada su u pitanju delikatne teme. Sugovornici imaju mogućnost odlučiti ne sudjelovati u istraživanjima koje pokrivaju teme koje smatraju nametljivima ili opasnima, jer su istraživači etički obavezni otkriti cilj istraživanja i teme koje će biti pokrivena. Odbijanjem suradnje valjanost rezultata je ugrožena na dva ključna načina. Kao prvo, malo je vjerojatno da će istraživanja s visokim stopama odbijanja, osobito one koje se odnose na osjetljive teme obuhvatiti dovoljan broj sugovornika koji bi dobro reprezentirali populaciju. U istraživanjima koja postavljaju pitanja o osjetljivim temama, postoji mogućnost da su neki demografski segmenti, poput manjinskih etničkih ili vjerskih grupa, nedovoljno zastupljeni. Kao rezultat toga, moguće je da se rezultati takvog istraživanja neće primijeniti na cjelokupnu populaciju od interesa. Drugo, ljudi čije podatke istraživači pokušavaju prikupiti mogli bi biti najskloniji odbiti sudjelovanje u istraživanju (McNeeley, 2012:381).

Brojni čimbenici mogu pridonijeti neodzivnosti, kao što je opća odbojnost pojedinca prema istraživanjima; karakteristike sugovornika, kao što su sastav kućanstva i sociodemografske osobine; karakteristike ispitivača, kao što su ponašanje, prethodno iskustvo i sociodemografske osobine; i čimbenike dizajna pitanja, kao što su način kontakta, način administracije i dugotrajnost ispitivanja. Nadalje, osjetljiva priroda pitanja obuhvaćenih istraživanjem može utjecati na spremnost sugovornika da sudjeluju u istraživanju. Neki ljudi mogu odbiti

sudjelovanje u nekim istraživanjima jer vjeruju da bi odgovaranje na njih moglo imati negativne posljedice (McNeeley, 2012:381).

Istraživanje tabu teme

Društvena su istraživanja od 20.st. intimno uključena u funkcioniranje društva. Umjesto da postoje izvan njega, društvena istraživanja utječu na odnos između korporativnih aktera i pojedinaca, uglavnom kao agenata korporativnih aktera. Kao takva, društvena istraživanja postaju ne samo sastavnica sociologije, već i legitiman predmet društvene teorije, budući da je sveobuhvatni cilj društvene teorije opisati ovu artikulaciju između aktera s različitim vrstama, veličinama i razinama moći (Coleman, 1986:1320). S obzirom da je već navedeno da Incel ideologija ima već sada vidljive društvene posljedice te se članovi pokreta pozivaju na javne ličnosti (bez obzira jesu li ti pojedinci povezani sa pokretom) moguće je da propitivanje ovakvog tipa fenomena može davati privid da je cilj istraživanja oslikavanje određenih pojedinaca ili skupina u negativnom svjetlu.

Tabu ima hijerarhijsku strukturu i funkcionira unutar kompliciranog sustava društvene kontrole nad pojavama koje se smatraju nepoželjnim. Sastoji se, s jedne strane, od zabranjenog teritorija i instance koja nadzire njegovu poslušnost. Prešutna zabrana određenog ponašanja poznata je kao "tabu". Ne postoje zapisi o temama poput stvari o kojima se, na primjer, ne bi trebalo raspravljati ili stvari zbog kojih se ljudi osjećaju posramljeno te neugodno (Klich-Kluczevska, 2023:105). Autorica Klich-Kluczevska (2023) navodi najznačajnije načine na koje se određeni tabu pojavljuje u društvu:

*Kazna koja se izriče kada se netko javno ogлуši o društveno pravilo ili kada vijest o ovoj informaciji dospije u javnost.

*Osjećaj srama ili neugode koji doživljava osoba koja krši zabranu ili dolazi u kontakt s njezinom manifestacijom.

*Sukob, neodobravanje zajednice, pa čak i isključivanje pojedinca iz iste, ili društveni ostracizam (neki istraživači ovu vrstu "manifestacije" povezuju s usko shvaćenim moralnim tabuom).

*Javne primjedbe o funkcioniranju tabua koje proizvode naši suvremenici, nudeći kritičku dijagnostiku društva u različitim formatima (znanstvenim, književnim, filmskim itd.).

*Nužnost javnog razgovora da se "preskoči tema".

*Oblici koji su previše otvoreno sugestivni, izravni ili "komunikativni" tj., upućuju na fenomene koji su podložni društvenoj cenzuri te se drže izvan uobičajenog govora i uporabe. Eufemizmi, metafore, deminutivi, analogije i drugi alternativni oblici koriste se umjesto izravnih izjava (Klich-Kluczevska, 2023:106).

Budući da su istraživači i "kulturalna stvorenja" koja funkcioniraju u skladu s kulturnim vrijednostima i tabuima koji se "uzimaju zdravo za gotovo", njihove odluke i ponašanja pod utjecajem su kulturnih tabua koja su naučena. Ta implicitna uvjerenja utječu na upite koje postavljamo, informacije koje prikupljamo i okolnosti s kojima se nosimo pri istraživanju. Tabui također potiču da donosimo brze predrasude o ljudima i stvarima s kojima se susrećemo, često a da toga nismo svjesni. Kao rezultat toga, često se klonimo situacija i radnji koje su stigmatizirane (Hudson i Okhuysen, 2014:4). Tabui znanja sprječavaju našu sposobnost znanstvenog proučavanja jer postoji strah od širenja straha na stigmatizirane skupine i aktivnosti koje bismo mogli istraživati. Možemo se bojati, čak i nesvjesno, da ćemo na neki način, kao ljudi i kao znanstvena zajednica, biti okaljani, uprljani i učinjeni nečistima ako se uključimo ili dopustimo ispitivanje stigmatiziranih dijelova društva (Hudson i Okhuysen, 2014:5). Tabui znanja također mogu utjecati na to kako se otkrića prezentiraju u istraživačkim časopisima putem uključivanja urednika i recenzenata, što može utjecati na razvoj konceptualnog i teorijskog znanja. Postoji tendencija da se zahtijeva korištenje eufemizama u njihovom prikazu kada su neke vrste znanja zabranjene kako bi se spriječile uvrede i prijestup. Unatoč tome, valjanost i dostatnost pojma može biti ugrožena ako se odbaci precizan i nedvosmislen jezik (Hudson i Okhuysen, 2014:6). Budući da se stigmatizirane skupine mogu nastojati sakriti od pogleda javnosti, status insajdera također može olakšati pristup područjima i razgovor s osobama kojima bi inače strukturalno bilo teško pristupiti. Status insajdera ponekad se može postići samo fizičkim atributima istraživača; na primjer, ženi bi bilo vrlo teško ili nemoguće ući u muško kupalište i promatrati kako rade (Hudson i Okhuysen, 2014:7). Prvotna ideja istraživanja je bila ispitati članove ili simpatizere Incel zajednice, ali to je u samom početku imalo svoje etičke te sigurnosne izazove. Prije svega Incel zajednice ne prihvaćaju žene u svoj pokret, a istraživačica bi trebala transparentno dati svoje podatke te podatke o istraživanju koje bi mogle ugroziti samu istraživačicu te instituciju uz koje se istraživanje veže. Kodeks prakse za sigurnost društvenih istraživača zbirka je pravila koju je izradila Udruga SRA (The Solicitors Regulation Authority), organizacija sa sjedištem u Ujedinjenom Kraljevstvu, s ciljem zaštite fizičke i mentalne dobrobiti društvenih istraživača. U kodeksu se posebno ispituju opasnosti s kojima bi se društveni znanstvenici mogli susresti

prilikom provođenja istraživanja. SRA je utvrdio da istraživači trebaju uzeti u obzir sljedeće stavke: rizik od zlostavljanja ili fizičke prijetnje; rizik od psihičke traume zbog stvarnog ili prijetnje nasiljem ili sadržajem informacija otkrivenih tijekom susreta; rizik da se nađete u nesigurnoj situaciji u kojoj bi mogle biti podignute optužbe za neprikladno ponašanje; veća opasnost od dobivanja zaraznih bolesti i drugih opasnosti povezanih sa svakodnevnim životom i društvenom interakcijom, kao i mogućnost tjelesnog ili psihičkog ozljeđivanja drugih ljudi (Dickson-Swift, James, Kippen i Liamputtong, 2008:135). U ovom istraživanju postojala je moguća opasnost od verbalnog i cyber nasilja te prijetnji s obzirom da žene nisu dobrodošle unutar Incel pokreta te je samo kontaktiranje pristaša ili simpatizera Incel ideologije bilo riskantno.

Unatoč navedenim prividnim ili stvarnim rizicima, stigmatizirani aspekti fenomena moraju, zapravo, i dalje biti istaknuti jer se iz tih značajki može izvesti teoretsko razumijevanje. Međutim, unutar tog opisa, identificiranje neospornih i normalnih elemenata, onih koji bi inače mogli proći nezapaženo i neotkriveno, jednako je ključno (Hudson i Okhuysen, 2014:9). Zato je važno provoditi daljnja istraživanja o uvjetima koji dovode do stvaranja pokreta koji se radikaliziraju. Unatoč nultoj stopi odgovora, objektivnost te nastojanje razumijevanja svih aspekata Incel pokreta i ideologije je jednako važno kao promatranje opasnosti radikalizacije pokreta.

Hipotetski razlozi za odbijanje sudjelovanja i neodaziva u istraživanju

Stručnjaci i elite- teško dostupne populacije

Sociološka metodologija daleko rjeđe uzima u obzir potpun neodaziv, što se opisuje kao "neuspjeh u dobivanju suštinskih odgovora na pojedinačna pitanja kada se dobije jedinični odgovor" te se više fokusira na nedostatan odaziv koji ne daje dobru reprezentaciju populacije (Meitinger i Johnson, 2020:1169). Diljem svijeta istraživači su vrlo zabrinuti zbog nesudjelovanja. Značaj međukulturalnih istraživanja, usporedbi i ishoda raste kako bi se razumjeli društveni trendovi i podržale politike međunarodnih organizacija (Fuchs, Bossert i Stukowski, 2013:27). Društveni znanstvenici općenito se slažu da postoji zabrinjavajući porast stope neodazivanja. I telefonske ankete i osobni intervjui zabilježili su pad u stopama odgovora

. Padovi u stopama odgovora očiti su u cijeloj Europi. Istraživači dijele razloge neodgovaranja u tri glavne kategorije: nekontakt, koji se događa kada istraživači ili osobe za provjeru ne mogu stupiti u kontakt s ciljanim sugovornikom; odbijanja, koja se događaju kada se uspostavi kontakt, ali sugovornik odluči ne sudjelovati; i zaostalu kategoriju "ostalo", koja uključuje biti previše bolestan, nesposoban zakazati vrijeme i probleme s istraživačem (Massey i Tourangeau, 2013:222-236). Općenito govoreći, neodgovori spadaju u tri kategorije: odbijanje, nekontakt i drugi razlozi. Snažni generacijski pomaci krivi su za porast broja neodgovaranja, budući da mlađe generacije pokazuju osobine povezane s nižom vjerojatnošću odgovora i manje im je ugodno koristiti komunikacijske kanale licem u lice (Massey i Tourangeau, 2013:222-236). K.M. Meitinger i T.P. Johnson promatrali su brojne nacije i otkrili da je neodgovor veći na mjestima gdje se može očekivati veća tolerancija dvosmislenosti i gdje je manji naglasak na izbjegavanju neizvjesnosti. Ovaj rezultat implicira da je veća vjerojatnost da će se sugovornici koji pripadaju kulturama koje izbjegavaju neizvjesnost suzdržati od odgovaranja, posebno kada su suočeni s nejasnim pitanjima ili temama. S druge strane, kulturološke karakteristike distance moći, individualizma i kolektivismu nisu pokazale značajan utjecaj. Unatoč tome, primarni cilj studije bio je istražiti kako grupna marginalizacija utječe na neodgovor. Otkriveno je da postoji veza između nekoliko indeksa marginalizacije. Rezultati potvrđuju prethodna istraživanja koja pokazuju da je neodgovaranje češće u socijalno ugroženih skupina, posebice žena (Meitinger i Johnson, 2020:182).

Ideja stručnog intervjua relativno je nepoznata u anglo-američkim i međunarodnim društvenim znanostima. Ključna pitanja u obje metodološke tradicije su kako doći do stručnjaka ili elite, kao i kako voditi učinkovite intervjue i što čini dobar kontakt. Čak se i definicije dviju ciljnih skupina (stručnjaka i elite) za obje vrste intervjua podudaraju, unatoč razlikama. Zanimanje za oboje obično je usmjereno prema profesionalnoj eliti i profesionalnim stručnjacima (Littig, 2009:98). Definicija stručnjaka koju su predložili Meuser i Nagel (2005) u svom revolucionarnom članku iz 1991. glasi: "Ciljna skupina za intervjue stručnjaka je široka. Primjeri u literaturi uključuju najviše menadžere iz politike, gospodarstva, pravosuđa, udruga i znanosti, zajedno s učiteljima, socijalnim radnicima ili predstavnicima osoblja. Većina su članovi funkcionalne elite, iako bi kategorizacija nekih od njih na ovaj način, na primjer predstavnici osoblja ili socijalni radnici, mogla dovesti u zabludu. Meuser i Nagel također povezuju područje istraživanja sa statusom stručnjaka (Littig, 2009:102). Istraživači određuju određene osobe kao stručnjake. Stručnjaci s posebnim kontekstualnim znanjem o određenom predmetu istraživanja ili unutarnjim znanjem o događajima, procesima i strukturama unutar

određene organizacije važni su za društvene znanstvenike. Stručnjaci daju informacije kojima istraživači inače ne bi imali pristup i djeluju kao informatori. Iako oni ne moraju uvijek biti ti koji donose velike odluke, oni su često i moćne osobe. Na kraju, stručnjak može biti svatko tko nadzire i ima poseban pristup informacijama o određenim skupinama pojedinaca ili procesima donošenja odluka (Littig, 2009:103).

Pripadnici elite pokušavaju se odvojiti od neelite postavljajući im prepreke u osobnom i profesionalnom životu. Čini se da vrijedi pravilo: pristup je teži što je nečija viša društvena klasa. Ovo također vrijedi za stručnjake visoke razine. Prepreke pristupu mogu utjeloviti tajnice, osobni asistenti ili, u slučaju viših ešalona političke i ekonomske elite, kompletni odjeli za odnose s javnošću. Kako bi prešao ovu početnu prepreku, istraživač mora uvjeriti skrbnike u potrebu i nužnost razgovora s njihovim nadređenima. Još jedna potencijalna prepreka ulasku je nedostatak vremena (Littig, 2009:104). Ljudi na visokoj razini obično imaju strogi raspored kojeg se moraju pridržavati, stoga daju prioritet važnim i nevažnim sastancima u određenom redoslijedu. Ovaj popis prioriteta ne daje uvijek jak prioritet znanstvenim istraživanjima. Elitni pojedinci ne samo da se distanciraju od drugih, već i njeguju odnose s pojedincima koji isto misle preko mreža. Dok društvena zatvorenost i homogenizacija ostaju istaknuta karakteristika ovih mreža, prepreke ulasku u elitne mreže s vremenom postaju sve propusnije. Elitne mreže mogu se pokazati kao vrijedan izvor informacija za znanstvena istraživanja pod uvjetom da je istraživač uspješan u dobivanju ranog pristupa (Littig, 2009:104).

Neznanje ciljanog uzorka

Dio sugovornika koji su izravno odbili sudjelovanje naveli su neznanje o temi ili nesigurnost u svoje znanje o temi istraživanja. Iako je svim tim potencijalnim sudionicima bio poznat pojam, osjećali su se neadekvatno za sudjelovanje. Pri unosu pojmova “Incel”, “Incel pokret”, “Incel ideologija” u Google tražilicu, ne pokazuje se više od dvadeset rezultata koji se odnose na članke iz hrvatskih publikacija. Dio njih čak ne spominje izravno pojam “Incel” u naslovu. Bar dva članka odnose se na područje Bosne i Hercegovine. Postoje znanstveni članci na hrvatskom jeziku koji spominju pokret, ali se ne bave izravno njime. Na društvenoj mreži “Reddit” pak postoje razgovori o pokretu te ideologiji u Hrvatskoj, ali to je rasprava između anonimnih korisnika te se komunikacija čini laičkom (nije vidljivo dubinsko znanje o pokretu niti korištenje akademskih izraza). Hipotetski je moguće da je vrlo malo ljudi upućeno u ovu

tematiku te da se to možda odnosi i na stručnjake, uključujući one koji se izravno bave feminističkim ciljevima te prevencijom radikalizacije.

Uloga srama

Razumijevanje srama kao strategije radikalizacije i uklapanje u širi konsenzus zahtijeva priznanje da radikalizacija nije deterministički put do terorizma. Nadalje, istraživački napori da se identificiraju izravni uzročni čimbenici za radikalizaciju uglavnom su bili neuspješni. Različite perspektive su se složile da postoje brojni različiti putovi i mehanizmi koji bi se mogli kombinirati kako bi stvorili preduvjete za radikalizaciju. Ključno je da su mehanizmi radikalizacije, koji uzimaju u obzir psihološke, neurološke i fizičke podražaje, učinkovita metoda za istraživanje načina na koji netko razvija radikalno uvjerenje (Kriner, 2018:20). Osjećaji su legitiman i važan proces u poimanju radikalizacije. Drugo, kada istražuju kako grupe i pokreti vrbuju i radikaliziraju, istraživači koji proučavaju radikalizaciju često ignoriraju sram. Diskurzivne metode posebno su relevantne kada se radikalizacija analizira iz emocionalne perspektive (Kriner, 2018:20). Costanzin diskurzivni pristup nudi vrlo kontekstualnu analizu koja ima za cilj smanjiti prožimajuću zapadnjačku pristranost u polju studija radikalizacije. Costanza tvrdi da budući da su ljudi dio društva i obrnuto, tu posebnu i intimnu interakciju treba uzeti u obzir u našim modelima za procjenu radikalizacije (Kriner, 2018:20). Costanza tvrdi da narativi stvaraju "standard usklađenosti u kojem pojedinac mora odlučiti napustiti grupu ili sudjelovati u grupnom narativu koji je doktrinarno uspostavljen." Stoga je najbolji način da se radikalizacija konceptualizira kao vrlo osobno, kulturno kontekstualno iskustvo koje je oblikovano društvenim normama, propisima i očekivanjima. Radikalne skupine koriste narative kako bi natjerale ljude da izaberu između svojih bivših i novih identiteta kako bi uspostavile norme koje se razlikuju od onih većine. Stoga, budući da su emocije i identitet duboko ukorijenjeni u društveni dio sebe, proučavanje procesa radikalizacije trebalo bi se usredotočiti na te koncepte (Kriner, 2018:20). Jedna od hipotetskih mogućnosti razloga odbijanja sudjelovanja ili neodaziva je sram sugovornika koji se slažu u potpunosti ili sa dijelovima ideologije Incel pokreta. Unatoč porastu konzervativnih političkih pokreta u svijetu, društvene mreže dopuštaju anonimnost pri simpatiziranju određenog pokreta, gledišta ili ideologije. Iako je ponuđena anonimnost, ona ne poništava mogućnost osjećaja srama kod sugovornika koji podupire u potpunosti ili djelomice pokret ili ideologiju koja se znanstveno, politički te medijski veže uz pojam radikalizacije.

Negativne posljedice u profesionalnom okruženju te medijska eksponacija

Iako znatan dio potencijalnih sugovornika nije niti odgovorio na poziv na sudjelovanje, dio potencijalnih sugovornika je izrazilo zabrinutost oko anonimnosti, uključujući pojedince koji su javno progovarali o sličnim temama. Zbog nedavnih slučajeva femicida na prostoru Hrvatske, Bosne i Hercegovine te Srbije, problem nasilja nad ženama dobio je više prostora u medijima. Posljedica toga je bila prozivanje institucija koje bi trebale biti zadužene za prevenciju nasilja nad ženama. Hipotetski je moguće da civilne udruge te institucije ne žele sudjelovati u istraživanju zbog mogućnosti negativnih posljedica na njihov ugled, a time i karijeru nakon objavljivanja istraživanja tj. kada bude dostupan javnosti. Strahu od negativne medijske eksponacije doprinosi i problem pristranosti u medijima koji ima utjecaja i na domaću i na vanjsku politiku (Baron, 2004:4). Postoji nekoliko vrsta pristranosti. Nedostatak ravnoteže koji jednoj strani priče daje nepotrebnju pozornost može se smatrati pristranim. Politička pristranost još je jedna vrsta pristranosti koja čitatelje uvodi u svijet privatne politike, u kojem novinari, urednici i vlasnici pričaju priče koje idu u prilog interesima ili ciljevima političkih stranaka. Dodatno, pristranost može proizaći iz informacija koje su krivotvorene, iz informacija koje su izvori prešutjele ili krivo predstavile ili iz profesionalnih interesa novinara koji se natječu za emitiranje ili objavljivanje (Baron, 2004:3). Novine mogu pristrano izvješćivati izostavljanjem detalja, iako dobivaju isti signal o tome što je istina. Čitatelji koji su pristrani skloni su birati vijesti koje potvrđuju njihove predrasude, ali nemaju mnogo koristi od vijesti koje su pristrane. Monopolističke novine će iskriviti vijest kako bi potvrdile ideje čitatelja kada imaju čitateljstvo s predrasudama (Baron, 2004:7). Ako kontaktirani stručnjaci nemaju povjerenja u medije (što se ne može potvrditi) moguće je da s obzirom na aktualnu hrvatsku politiku i kontroverzu oko pojma Incel i inceldoma da tema rada izaziva strah ili nelagodu te time pridonosi odluci o nesudjelovanju bez obzira na garantiranje potpune anonimnosti te zaštite podataka sudionika.

Moguć je i strah od gubitka posla, pogotovo kod stručnjaka koji rade na Sveučilištima. Politička atmosfera te mediji itekako mogu dovesti stručnjake u neugodan položaj. Kod stručnjaka koji pripadaju granama društvenih znanosti moglo bi se dovesti u pitanje njihova objektivnost te stručnost. Političke strujanja uvelike utječu na rad fakulteta te je hipotetski

moгуće da bi otkrivanje nećijeg sudjelovanja (recimo usmenim prijenosom od samog sudionika) moglo dovesti do negativnih komentara te posljedica u profesionalnom okruženju (npr. na sveučilištima). Uz određene iznimke ovisno o naciji, pojava populističkih političara na desnici i ljevici poklopila se s porastom antiintelektualizma i antistručnosti. Ovih dana mnoge političke organizacije i vođe namjerno napadaju škole, znanstvenike i znanstvenu paradigmu općenito. Uz pomoć svojih medija pokušavaju utjecati na javno mnijenje otvorenim osporavanjem istinitosti činjenica. Takav antiznanstveni javni diskurs ima izravan utjecaj na uvjerenja i ponašanje ljudi, prema nedavnim studijama (Zapp, 2022:5). Nacionalizam i antiintelektualizam ušli su u javni diskurs kroz mainstream i rubne političke glasove nakon desetljeća ekspanzivnih (neo)liberalnih vrijednosti i javne potpore znanosti. To bi moglo imati negativan utjecaj na percepciju javnosti o znanosti, kako u njezinom više tehnološkom tako i u institucionalnom shvaćanju (Zapp, 2022:15). Nadalje, takav negativan utjecaj može se izravno dovesti u vezu sa osjećajem nesigurnosti kod stručnjaka te strahom od gubitka statusa te samoga posla u slučaju sudjelovanja u društvenim istraživanjima.

Tradicionalizam i konzervativizam

Trend retradicionalizacije u hrvatskom društvu je sve više zabrinjavajuć. Takav trend utječe na znanost te stavove stručnjaka o određenim temama tj. može utjecati na procjenu rizika oko sudjelovanja u istraživanjima koje se bave tabu temama, Konzervativne i regresivne organizacije civilnog društva učvrstile su svoje pozicije. Uspješno preuzimaju razgovor o ljudskim pravima i koriste ga za ostvarenje vlastitog cilja, što ima negativne učinke; Ovi nepovoljni obrasci mogu biti djelomično povezani s ratom u 1990-ima, sociokulturnim neobičnostima jugoistočne Europe, kao i trenutnim izazovima s kojima se suočavaju zapadna društva (Popović, 2017:72-73).

Argumenti o moralu, a posebno njihova biblijska podloga, izgubili su dio svog legitimizirajućeg utjecaja na Zapadu s dolaskom ljudskih prava i demokracije u kasnom 20. stoljeću. Kao rezultat toga, kada su transnacionalne antirodne mobilizacije počele poprimati oblik u Europi sredinom i kasnim 2000-ima, konzervativni aktivisti krenuli su koristiti nove digitalne akcijske repertoare te stvarati novu sliku o sebi kao racionalnim i demokratskim akterima, suprotstavljajući se totalitarizmu koji cilja na ugrožene (uglavnom kršćanske)

vrijednosti i brani "pravo" znanstveno znanje nasuprot "rodnoj ideologiji" koja se nalazi u društvenim i humanističkim znanostima. Ciljevi pripadnika takvih ideologija ostali su isti: obrana ili održavanje heteronormativne religije i moralnog poretka (Vučković Juroš, Dobrotić i Flego, 2020:8). Radikalna desnica se posljednjih deset godina aktivno suprotstavlja politici koja se temelji na ljudskim pravima i participativnoj politici, što je dovelo do osporavanja zakona koji se, između ostalog, odnose na spolni odgoj, jednakost braka, reproduktivna prava i antidiskriminaciju. Iz tog je razloga analiza radikalne desnice još uvijek bitna za svaki budući emancipatorski projekt (Drakula, 2022:40). Društvena istraživanja koja se bave Incel pokretom te inceldomom mogu izazvati negativne reakcije u konzervativnim krugovima jer kao što je navedeno ranije u radu, tim temama se uglavnom bave feministički istraživači kojima se nerijetko suprotstavljaju konzervativni akteri. Takva društvena napetost može doprinijeti nespremnosti stručnjaka da sudjeluju u društvenim istraživanjima koja se doimaju da imaju za cilj promovirati određene političke vrijednosti. Potencijalni sudionici u istraživanju mogli bi protumačiti samu temu rada kao političko istupanje za ili protiv feminizma iako to uopće nije slučaj.

David Riesman kategorizirao je tri kategorije društva: one u kojima su ljudi i društvo orijentirani prema tradiciji, one u kojima su ljudi i društvo orijentirani prema unutra i one u kojima su ljudi i društvo orijentirani jedni prema drugima. Jedan od primarnih nalaza istraživanja G. Črpić, M. Kompeš i A. Mikić, jasno pokazuje da su, gledajući sve tri Riesmanove vrste, moralna stajališta još uvijek uglavnom tradicionalna u hrvatskom društvu. Riesmanovo sociološko tumačenje pojma "tradicionalno" ima negativan prizvuk, osobito kada je riječ o prvoj kategoriji religije. Dokazano je da je religioznost važna pri tumačenju pitanja seksualnosti, bioetike i individualnog morala (Črpić, Kompeš i Mikić, 2022:898). Hrvatsku vjersku desnicu čini desetak konzervativnih organizacija civilnog društva, brojka koja je sada nešto veća s obzirom na vremensko razdoblje njihovog proučavanja. Te organizacije "promiču tradicionalne ili katoličke vrijednosti, promiču aktivno sudjelovanje u društvu i politici, promiču aktivnosti protiv pobačaja i protive se pobačaju, tvrde da pravo na brak i osnivanje obitelji treba dati samo jednom muškarcu i jednoj ženi, te uskraćuju stanje zakona koji se tiču kontracepcije, autonomije rodni uloga u obrazovnim programima o osjetljivim pitanjima kao što je obrazovanje" (Petričušić, Čehulić i Čepo, 2017: 67). U lipnju 2022., u sklopu organizacije "Budite muževni" i udruge "Hrvatska za život", grupa muškaraca se prvi put okupila na molitvi krunice ispred zagrebačke katedrale tijekom susreta muškaraca katolika (muzevnbudite.com, 2023). Pozornost javnosti i medija su privukli prve subote u listopadu 2022. godine, kada su

svoje molitve premjestili na Trg bana Josipa Jelačića te su počeli razvijati mjesečnu rutinu. Unatrag godinu dana broj ljudi koji se okupljaju raste, kao i broj gradova u kojima se molila krunica. Ubrzo su se pojavili i protuprosvjedi, pa su se muškarcima koji mole krunicu često u isto vrijeme i na istom mjestu okupljale članice feminističkih udruga i građani suprotstavljenih stavova. Incel pokret nije nigdje službeno naveden u svezi sa navedenim organizacijama, ali pojam "Incel" se sve više koristi kao uvreda za ekstremno konzervativne vrijednosti i stajališta na društvenim mrežama. Takve promjene u jeziku, bez znanja o istinskom porijeklu pojma mogu također učiniti temu nepoželjnom tj. mogu smanjiti broj potencijalnih sudionika koji su spremni sudjelovati u istraživanjima koji se bave temama koje se dovode u vezu sa kontroverznim organizacijama.

Zaključak

Svatko se može povezati s pojedincima koji dijele njihove interese koristeći stranice društvenih medija. Pojedinci koji se identificiraju kao Inceli uključeni su u široki antifeministički i mizogini pokret. Incel pokret dio je naše popularne kulture, očituje se u terorističkim napadima na žene, političkim komentarima i argumentima za promjenu zakona o pobačaju. Prema feminističkoj teoriji, Incel kultura odražava uspon tradicionalnog patrijarhata. Ovi kulturni činovi mogu se smatrati srcem pokreta, a ne samo aspektom Incel kulture. Čini se da je Incel pokret dio šire "kritike" ili "otpora" protiv kulturnog liberalizma, s posebnim naglaskom na njegovu rodnu ideologiju. Donedavno se naziv "Incel" rijetko koristio i većina ljudi nije bila svjesna njegovog značenja ili potencijalnih rizika. O ovoj temi nije objavljeno mnogo službenih istraživanja, a čini se da su istraživanja koja su poduzeta uglavnom usmjerena na odgovor na prijetnju terorizma. Ostaje nepoznato zašto su neki muškarci privučeni ovim web stranicama i zašto su ti ljudi sada toliko ranjivi na te ideje. Ključno je shvatiti da ignoriranjem njihove percipirane društvene izoliranosti neće nestati njihov bijes i frustracija. Studije Incel ideologije moraju dublje zaroniti u njihov osjećaj vlastite potlačenosti i patnje, umjesto da jednostavno osuđuju njihovu mizoginiju. Unatoč nedavnim pomacima, Hrvatska još ima dug put prema

ravnopravnosti spolova u pravnom sustavu, na tržištu rada i u obitelji. Rastuća popularnost ekstremne desnice u Europi sugerira trend koji bi mogao imati značajan štetan utjecaj na prava žena koja su u mnogim dijelovima Hrvatske ionako nesigurna i nezaštićena. Davanje veće pozornosti hrvatskim feminističkim organizacijama u medijima i obrazovnom sustavu stvorilo bi pritisak na institucije koje negiraju antifeminističko djelovanje. Cilj ove studije bio je usmjeren na korištenje kvalitativne tehnike kako bi se došlo do uvida u mišljenja i stavove relevantnih stručnjaka o fenomenu ideologije Incel pokreta. Kandidati odabrani za intervju bili su različiti stručnjaci iz relevantnih područja. Skoro sto odbijanja sudjelovanja ili neodgovaranja bili su neočekivani izazovi. S obzirom na novost ove teme u sociologiji i u samoj Republici Hrvatskoj, nepostojanje podataka je ipak dragocjena informacija, a metodološka komponenta povezana je s razlogom nemogućnosti lociranja sudionika. Stopa odgovora bila je nula, a istraživanje je rezultiralo novim istraživačkim pitanjem: "Je li pokret Incel tabu tema?" Neke su teme proučavanja notorno teške za istraživače jer sugovornici oklijevaju raspravljati o njima. Kada su u pitanju delikatne teme, odbijanje sudjelovanja je veliki problem. Hipoteze za nultu stopu odgovora temelje se na prošlim istraživanjima o tabu temama, poteškoćama u dobivanju dovoljnog uzorka i riziku sudjelovanja u društvenim istraživanjima. Savjetuje se provođenje budućih istraživanja Incel ideologije i pokreta. S obzirom na poteškoće u regrutiranju sudionika i neupućenost javnosti, istraživanje bi vjerojatno zahtijevalo institucionalnu pomoć, odnosno više istraživača te sredstva za istraživanje.

Literatura

1. Ahmed, S. (2012). Object Lessons, Robyn Wiegman. *Feminist Theory* 13 (3): 345–348. doi:10.1177/ 1464700112456800.
2. Aldrich, J. T. (2022). Wrens Make Prey Where Eagles Dare Not Perch: Poisonous Masculinity and Incel Ideology in The Tragedy of King Richard III". Masters Theses. 1077. <https://scholarworks.gvsu.edu/theses/1077>
3. Appelrouth, S. A. i Laura D. E. (2012). *Classical and Contemporary Sociological Theory: Text and Readings*. Vol. 2. Sage Publications Inc
4. Banet-Weiser, S. i Miltner, K. M. (2016). Masculinity So Fragile: culture, structure, and networked misogyny, *Feminist Media Studies*, 16:1, 171-174, DOI: 10.1080/14680777.2016.1120490
- Baron, D. (2004). Persistent Media Bias. *Journal of Public Economics*. 90. 1-36. 10.1016/j.jpubeco.2004.10.006.
5. Baranović, B. i Jugović, I. (2011). Percepcija, iskustvo i stavovi o rodnoj (ne)ravnopravnosti u obrazovanju. In: *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj: istraživanje "Percepcija, iskustva i stavovi u rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj"*. Biblioteka Ona . Vlada RH, Ured za ravnopravnost spolova, Zagreb, pp. 143-164. ISBN 978-953-7574-15-4
6. Bates, L. (2020). *Men Who Hate Women: The Extremism Nobody is Talking About*. 1 ed., Simon i Schuster UK Ltd
- Berger, P. L., Luckmann, T., i Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. [1st ed.] Garden City, N.Y., Doubleday.
7. Beauvoir, S. de. (2015). *The second sex*. Vintage Classics.
- Beglerović, S. (2004). Intervju kao naučnoistraživačka metoda, *Novi Muallim: Svezak 5 Br. 18: Novi Muallim br. 18*
8. Bjerkeset, O., Romundstad, P., i Gunnell, D. (2008). Gender differences in the association of mixed anxiety and depression with suicide. *The British Journal of Psychiatry*, 192(6), 474–475. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.107.045203>
9. Berlant, L. (2007). Cruel Optimism: On Marx, Loss and the Senses. *New Formations* 63: 33–54.
10. Bowman-Grieve, L. (2009). Exploring ‘Stormfront: A Virtual Community of the Radical Right.’ *Studies in Conflict i Terrorism* 32 (11): 989–1007. doi:10.1080/10576100903259951.

11. Castells M. (1997). *The Power of Identity*. UK: Wiley-Blackwell
12. Cohen, D. (2006). *Qualitative Research Guidelines Project. Semi-structured interviews*. New Jersey: Robert Wood Johnson Foundation.
13. Coleman, J. S. (1986). *Social Theory, Social Research, and a Theory of Action*. *American Journal of Sociology*, 91(6), 1309–1335. <https://doi.org/10.1086/228423>
14. Coppola, J.(2023). *Radical Incels: A Threat Relevant to Emergency Managers Preventing Targeted Violence*. Available at SSRN:<https://ssrn.com/abstract=4328841> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4328841>
15. Costello, W., Rolon, V., Thomas, A.G. et al. (2020). *Levels of Well-Being Among Men Who Are Incel (Involuntarily Celibate)*. *Evolutionary Psychological Science* 8, 375–390. <https://doi.org/10.1007/s40806-022-00336-x>
16. Cottee, S. (2020). *Incel (E)motives: Resentment, Shame and Revenge*. *Studies in Conflict i Terrorism* . ISSN 1057-610X.
17. Črpić, G., Kompes, M. i Mikić, A. (2022). *The Attitudes of Citizens of the Republic of Croatia Towards Moral Issues. Conservative or Liberal?. Bogoslovska smotra*, 92 (5), 875-900. <https://doi.org/10.53745/bs.92.5.2>
18. Dean, J. (2009). *Democracy and other neoliberal fantasies: Communicative capitalism and left politics*. Duke University Press.
19. DeCook, J.R. i Kelly, M. (2022), *Interrogating the “incel menace”: assessing the threat of male supremacy in terrorism studies*, *Critical Studies on Terrorism*, 15:3, 706-726, DOI:10.1080/17539153.2021.2005099
20. Della Porta, D. (1992). “Introduction: On Individual Motivations in Underground Political Organizations”, in D. Della Porta, ed., *Social Movements and Violence: Participation in Underground Organizations* (Greenwich/London: Jai Press Inc, 3-28).
21. DeWalt, M. K., i DeWalt, B. R. (2010). *Participant observation: A guide for fieldworkers*. Rowman Altamira
22. Dickson-Swift V, James EL, Kippen S, Liamputtong P. (2008). *Risk to Researchers in Qualitative Research on Sensitive Topics: Issues and Strategies*. *Qualitative Health Research* ;18(1):133-144. doi:10.1177/1049732307309007
23. Drakula , L. (2022). *The radical right’s three-dimensional approach to gender equality : the case of Croatia*. Central European University Department of Political Science ;
://C:/Users/antek/Downloads/drakula_lorena.pdf
24. Eastman, G. (2023). *Incel Bonding: Masculinity and Storytelling in Online Misogynist Spaces*. Honors College. 793.<https://digitalcommons.library.umaine.edu/honors/793>

25. Galić, B. (2012). Promjena seksističkog diskursa u Hrvatskoj? Usporedba rezultata istraživanja 2004. i 2010. godine. *Socijalna ekologija*, 21 (2), 155-178. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/84011>
26. Galić, B. (2002.), „Moć i rod“, *Revija za sociologiju*. sv. 33 (3-4), <https://hrcak.srce.hr/25905>
27. Ging, D. (2019). “Alphas, Betas, and Incels: Theorizing the Masculinities of the Manosphere.” *Men and Masculinities* 22 (4): 638–657. doi:10.1177/1097184X17706401.
28. Helm, B., Scrivens, R., Holt, T. J., Chermak, S. i Frank, R. (2022). Examining incel subculture on Reddit, *Journal of Crime and Justice*, DOI:10.1080/0735648X.2022.2074867
29. Hoffman, B., Ware, J. i Shapiro E. (2020). Assessing the Threat of Incel Violence, *Studies in Conflict i Terrorism*, 43:7, 565-587, DOI: 10.1080/1057610X.2020.1751459
30. Hooks, B. (2000). *Feminism is for everybody*. Canada: South End Press Cambridge, MA: https://excoradfeminisms.files.wordpress.com/2010/03/bell_hooksfeminism_is_f_or_everybody.pdf
31. Horta Ribeiro, M. i Blackburn, J. i Bradlyn, B. i De Cristofaro, E. i Stringhini, G. i Long, S. i Greenberg, S. i Zannettou, S. (2020). The Evolution of the Manosphere Across the Web.
32. Fuchs, M., Bossert, D., i Stukowski, S. (2013). Response Rate and Nonresponse Bias Impact of the Number of Contact Attempts on Data Quality in the European Social Survey. *BMS: Bulletin of Sociological Methodology / Bulletin de Méthodologie Sociologique*, 117, 26–45. <http://www.jstor.org/stable/24311265>
33. Jane, E.A. (2018). Systemic misogyny exposed: Translating rape-gish from the manosphere with a random rape threat generator. *International Journal of Cultural Studies*, 21(6), 661-680.
34. Jones, A. (2020). "Incels and the Manosphere: Tracking Men's Movements Online". *Electronic Theses and Dissertations*, 2020-. 65. <https://stars.library.ucf.edu/etd2020/65>
35. *I ove subote muškarci mole krunicu u više od 10 hrvatskih gradova*. (studeni 2023) .Muzevnibudite.com. <https://muzevnibudite.com/i-ove-subote-muskarci-mole-krunicu-u-vise-od-10-hrvatskih-gradova/>
36. Koehler, D. (2014). “The Radical Online: Individual Radicalization Processes and the Role of the Internet.” *Journal for Deradicalization*, no. 1: 116–134.

37. Kimmel, M. S. (2003). Globalization and its mal (e) contents: The gendered moral and political economy of terrorism. *International Sociology*, 18(3), 603-620.
38. Klich-Kluczevska, B. (2023). https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/74202/klich-kluczevska_taboo_as_a_useful_category_in_historical_analysis_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
39. Kriner, M. (2018). Tackling Terrorism's Taboo: Shame. *Perspectives on Terrorism*, 12(2), 19–31. <http://www.jstor.org/stable/26413311>
40. Labbaf, F. (2020). United by Rage, Self-Loathing, and Male Supremacy: The Rise of the Incel Community. *INvoke*. 5. 10.29173/invoke48979.
41. Langman, J., Sayer, P. (2013). Qualitative sociolinguistics research. U Chapelle, C.A. (ur.) *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Chichester: Wiley-Blackwell. 1-6.
42. Lindsay, A i Co-Supervisor, Jan i Harrington, C. (2020). Swallowing the Black Pill: A Qualitative Exploration of Incel Antifeminism within Digital Society.
43. Littig, B. (2009). Interviewing the Elite — Interviewing Experts: Is There a Difference?. In: Bogner, A., Littig, B., Menz, W. (eds) *Interviewing Experts*. Research Methods Series. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230244276_5
44. Massey DS, Tourangeau R. (2013). Where do We Go from Here? Nonresponse and Social Measurement. *Ann Am Acad Pol Soc Sci.*;645(1):222-236. doi: 10.1177/0002716212464191. PMID: 25484368; PMCID: PMC4257477
45. Malthaner, S., i Lindekilde, L. (2017). Analyzing pathways of lone-actor radicalization: A relational approach. *Constructions of terrorism*, 163-180.
46. Marwick, A. E. i Caplan, R. (2018). Drinking male tears: language, the manosphere, and networked harassment, *Feminist Media Studies*, 18:4, 543-559, DOI: 10.1080/14680777.2018.1450568
47. McNeeley, S. (2012). Sensitive Issues in Surveys: Reducing Refusals While Increasing Reliability and Quality of Responses to Sensitive Survey Items. 10.1007/978-1-4614-3876-2_22.
48. Meitinger, K.M., Johnson, T.P. (2020). Power, Culture and Item Nonresponse in Social Surveys. In: Brenner, P.S. (eds) *Understanding Survey Methodology*. *Frontiers in Sociology and Social Research*, vol 4. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-47256-6_8

49. Melo Lopes, F. (2023). What Do Incels Want? Explaining Incel Violence Using Beauvoirian Otherness *Hypatia*,38(1), 134-156. doi:10.1017/hyp.2023.3
50. Menzie, L. (2020). “Stacys, Beckys, and Chads: The Construction of Femininity and Hegemonic Masculinity within Incel Rhetoric.” *Psychology i Sexuality* 1–17. doi:10.1080/19419899.2020.1806915.
51. Menzies, R. (2007). “Virtual Backlash: Representation of Men’s ‘Rights’ and Feminist ‘Wrongs’ in Cyberspace.” In Chunn Dorothy, Boyd Susan, Lessard Hester (eds.) *Reaction and Resistance: Feminism, Law, and Social Change*. Vancouver: UBC Press, pp.65-97;
52. Meuser, M. and Nagel, U. (1991). “ExpertInneninterviews – vielfach erprobt, wenigbedacht. Ein Beitrag zur qualitativen Methodendiskussion” in Garz, D., pp. 441–71.
53. Milroy, L., Gordon, M. (2003). *Sociolinguistics: Method and Interpretation*. Oxford: Blackwell Publishing.
54. Moghaddam, F. M. (2005). The Staircase to Terrorism: A Psychological Exploration. *American Psychologist*, 60(2), 161–169. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.2.161>
55. Nagle, A. (2017). *Kill all normies: Online culture wars from 4chan and Tumblr to Trump and the alt-right*: John Hunt Publishing.
56. Moskalenko, S. i González, J. i Kates, N. i Morton, J. (2022). Incel Ideology, Radicalization and Mental Health: A Survey Study. *The Journal of Intelligence Conflict and Warfare*. 4. 1-29. 10.21810/jicw.v4i3.3817.
57. Mužić, V. (2004). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.
58. Nikodem, K., Aračić; P. (2005). *Obitelj u transformaciji*. U: Baloban, J. (ur.). *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*. Zagreb: Golden marketing -Tehnička knjiga, str. 145- 178.
59. Nikodem, K. i Galic, B. (2006). Ne/razlomljeni identiteti: seksizam i religioznost u hrvatskom društvu. *Socijalna Ekologija*. 15. 81-102.
60. O’Malley, R. L., K. Holt, and T. J. Holt. (2020). “An Exploration of the Involuntary Celibate (Incel) Subculture Online.” *Journal of Interpersonal Violence* September. 10.1177/0886260520959625.
61. Patel, M. X., Doku, V., i Tennakoon, L. (2003). Challenges in Recruitment of Research Participants. *Advances in Psychiatric Treatment*, 9(3), 229–238. <https://doi.org/10.1192/apt.9.3.229>

62. Petričušić, A., Čehulić, M. i Čepo, D. (2017). Gaining political power by utilizing opportunity structures: An analysis of the conservative religious-political movement in Croatia. *Croatian Political Science Review* 54(4): 61-84.
63. Popović, H. (2017). Gender Equality Struggle in Croatia: Potentials and Constraints in Democratization Processes. *Balkan social science review*, 10 (10), 63-77.
64. Regehr, K. (2022). In(cel)doctrination: How technologically facilitated misogyny moves violence off screens and on to streets. *New Media i Society*, 24(1), 138–155. <https://doi.org/10.1177/1461444820959019>
65. Rummelhoff, K. (2020). “Incels and Misogyny; What’s So Appealing About Hatred?”. Master’s thesis, University of Twente, 1-101.
66. Salojärvi, E., et al. (2020). ‘Incel’ Phenomenon in the Digital Era,” in *Computational Transformation of the Public Sphere*, ed. by S.M. Amadae, Faculty of Social Sciences, University of Helsinki, Finland., 195-210
67. Schmitz, R. M., i Kazyak, E. (2016). Masculinities in cyberspace: An analysis of portrayals of manhood in men’s rights activist websites. *Social Sciences*, 5(2), 18.
68. Sharkey, G. (2022). Failure to thrive: incels, boys and feminism, *Continuum*, 36:1, 37-51, DOI:[10.1080/10304312.2021.1958160](https://doi.org/10.1080/10304312.2021.1958160)
69. Silber, M. D., Bhatt, A., i Analysts, S. I. (2007). *Radicalization in the West: The homegrown threat* (pp. 1-90). New York: Police Department.
70. Solea, A.I., Sugiura, L. (2023). Mainstreaming the Blackpill: Understanding the Incel Community on TikTok. *Eur J Crim Policy Res*. <https://doi.org/10.1007/s10610-023-09559-5>
71. Stantić, J. i Bilbija, V. (2014). Borba protiv diskriminacije temeljem spola u Republici Hrvatskoj i Republici Srbiji. *Pravni vjesnik*, 30 (2), 449-466. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/132123>
72. Stijelja, S. (2021). The psychological profile of involuntary celibates (incels): A literature review. <https://doi.org/10.31234/osf.io/9mutg>
73. Tomić- Koludrović I. (1996). Konstrukcija spolnosti i tolerancija. *Društvena istraživanja*, 5 (2 (22)), 331-343. <https://hrcak.srce.hr/32146>
74. Tietjen, R.R., Tirkkonen, S.K. (2023). The Rage of Lonely Men Loneliness and Misogyny in the Online Movement of “Involuntary Celibates” (Incels). <https://doi.org/10.1007/s11245-023-09921-6>
75. Vallerga, M., i Zurbriggen, E. L. (2022). Hegemonic masculinities in the ‘Manosphere’: A thematic analysis of beliefs about men and women on The Red Pill and Incel.

Analyses of Social Issues and Public Policy, 22, 602–625.
<https://doi.org/10.1111/asap.12308>

76. Vučković Juroš, T., Dobrotić I. i Flego S. (2020). The Rise of the Anti-Gender Movement in Croatia and the 2013 Marriage Referendum, *Europe-Asia Studies*, 72:9, 1523-1553, DOI: [10.1080/09668136.2020.1820956](https://doi.org/10.1080/09668136.2020.1820956)
77. Witt, T. (2020). If I Cannot Have It, I Will Do Everything I Can to Destroy It. The Canonization of Elliot Rodger: ‘Incel’ Masculinities, Secular Sainthood, and Justifications of Ideological Violence.” *Social Identities* 26 (5): 675–689. doi:10.1080/13504630.2020.1787132.
78. Young, O. (2019). "What Role Has Social Media Played in Violence Perpetrated by Incels?". *Peace Studies Student Papers and Posters*.
https://digitalcommons.chapman.edu/peace_studies_student_work/1
79. Zapp, M. (2022). The legitimacy of science and the populist backlash: Cross-national and longitudinal trends and determinants of attitudes toward science. *Public Understanding of Science*, 31(7), 885-902.
<https://doi.org/10.1177/09636625221093897>
80. Zimmerman, S. (2022). The Ideology of Incels: Misogyny and Victimhood as Justification for Political Violence, *Terrorism and Political Violence*, DOI: 10.1080/09546553.2022.2129014
81. Zuckerberg, D. (2018). *Not All Dead White Men: Classics and Misogyny in the Digital Age*. Harvard University Press.